Жалпы білім беретін пәндер бойынша 9-11 (12) сынып оқушыларына арналған Республикалық олимпиаданың аудандық кезеңі

Районный этап Республиканской олимпиады для учащихся 9-11 (12) классов по общеобразовательным предметам

Қатысушылардың жұмыстарын шифрлауға арналған титул парағы
Титульный лист для шифрования работ участников

Шифр: Кт-9-01
(бақылаушы толтырады)
(заполняет наблюдатель)

Пән (предмет): Қазақстан тарихы

Облыс/қала (область/город): Орал қаласы

Аудан (район): ______

Тегі (Фамилия): Нұртай

Аты (Имя): Ая

Мектеп (Школа): С. Сейфуллин ат. №1 ДБАОЖМЛИ

Сынып (Класс): 9

Оқыту тілі (Язык обучения): қазақша

Шифрды ұйымдастырушы толтырады
Шифр заполняется организатором Қт-9-01

Қатысушының шешімдерін толтыруға арналған өріс / Поле для заполнения решений участника Парақ / Страница № 1

"Алыспаған, жұлыспаған бостандық атына мінбейді, бұғаддан босамайды, ер құлдықтан, әйел күңдіктен шықпайды, басына да малына да ие болмайды."

Ә. Бөкейханұлы

„Өткенін білмейтін халықтың болашағы бұлыңғыр" демекші, тарих – өткен мен бүгінді байланыстыратын алтын көпір. Қазақстан тарихы – ұлттық өмір сүруі үшін жүргізілген үздіксіз күрестен құралады. Биыл, тұғыры биік, кең байтақ еліміздің тәуелсіздігіне 3[illegible] жыл болды. Мемлекеттілігімізді қайтару жолында талай рет тар жол тайғақ кешті. Қанның ексесін езсе де, рухы сынбаған қазақ (халқы азат) халқының азаттыққа жету жолын бірі білсе, бірі білмейді. Шегі жоқ кең даланы мекен еткен сақтар мен ғұндардан бастау алып, Алтын Орда заманында кемелденіп, XV ғасырдың II жартысында Керей мен Жәнібектің Қазақ хандығын құруына жетеді. XVIII ғасыр бодандық оразы болып Қазақстан Ресей бодандығына кірсе, XIX ғасыр ұлт-азаттық қозғалыстармен ерекшеленеді. XX ғасырда М. Дулатұлы жырламақшы:

„Көзіңді аш, оян қазақ, көтер басты,
Өткізбей қараңғыда бекер жасты.
Жер кетті, дін нашарлап, хал арам боп,
Қарағым, енді жату жарамас ты", – қазақ ұлтының көзі ашылып, оянған болатын. XX ғасыр ұлт ретінде дамуымызға, XVIII ғасырда айрылған мемлекеттілігімізді қайтаруға мүмкіндік берді.

„Көкіректе сайрап тұр,
Қолды заман байлап тұр", – деп Ә. Бөкейханұлы айтпақшы, қазақ (~~[illegible]~~) зиялылары тіпті байланған қолмен ұлт болашағы жолында аянбай еңбек етті. Жоңғар шапқыншылығы, „Ақтабан шұбырынды, Алқакөл сұлама",

Парақтың артқы жағын толтырмаңыз / Обратную сторону листа не заполнять

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Қанды жексенбі, 1921 және 1932-33 (жылдар) болған аштық сынды зұлмат жылдардан еңсеріп, мың өліп мың тірілген қазақ халқы ерлік пен елдіктің қасиеттей, батырлық пен батылдықтың иесіндей жолда тұрған кедергілерге төтеп берді. Қазақ үшін бірден-бір ауыр кезең - „тоқырау" X мерзімі еді.

1. КСРО ежелден сапасын емес санын X- көбейтуінен нәтиже күтетін. 1965 жылғы Брежневтің экономикалық және ауылшаруашылық реформалары бұның айқын дәлелі. Үкімет экономиканың тығырыққа (тіреу) тірелуінің шешімі - экономикалық реформалар деп санады. Алайда, олар интенсивті емес экстенсивті бағытты мақұлдауды жөн көрді. Мәселен, егіншаруашылығында олар дәнді-дақылдардың сапасына не түріне (қарай, санына) қарамай, санына мән берді. Малшаруашылығында да жағдай нашарлап, күйреуге алып келді. Экстенсивті дамудың салдарына, қажетті тауардың тапшылығы мен қажетсіз заттардың тым көп шығарылуын жатқызамыз. Дүкен сөрелерінде ең қажетті, қарапайым (нан, сабын, май) өнімдер табылмады. Сол кезде үкімет өнімдерді алдын ала, есеппен шығаруының нәтижесінде, артық өндірілген тауарлар пайда болды. Сонымен қатар (қа-) XX ғасырдағы Қазақстан экономикасы тек шикізаттық бағытта дамыды. Елде жеңіл және тамақ өнеркәсібінің дамуы тежелді. Жалпы экономика саласына көп көңіл бөлу, басқа салалардың көлеңкеде қалуына алып келді. Брежнев идеологияны да сол салаға бұрып, еңбеккерлерді көптеп насихаттады. Балалар мектеп бітірген соң 3 жыл елге қызмет ету керектігінен, жасөспірімдерді мал бағуға жіберді. Олардың да мақсаттары ел үшін еңбек ететін жұмысшыға айналу болды. Балалар мектепте жүріп білім, ғылым ізін қуу емес, комсомол не егінші болуды алдына мақсат етті. Қорыта айтқанда, „Ел болғын келсе, бесігінді түзе" дегендей үкімет өскелеңдерге мектеп кезінен идеологияны сіңіре бастады. Экстенсивті экономика нәтиже бермей, жағдай дағдыға түсті. Ал ел көндіктеріне сай экономикалық әдебістік қажет: шикізат өңдейтін зауыттармен қатар, өнім шығаратын зауыттар болу керек.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

 Қт-9-01

2. XX ғасырдың II жартысында барлығына белгілі „тоқырау" кезеңі орын алды. Оның орнауының бірден-бір себебі - саяси (~~жүйедегі~~ реформа) жүйеде реформаның жүргізілмеуі. Тоталитарлық, социалистік, әміршіл-әкімшіл саясатты ұстанған КСРО-ның саяси жүйесі еш өзгермеді. КОКП сипатына:

1) жеке тұлғаны басып-жаншу;
2) Демократияның жоқтығы;
3) Еңбеккерлерді мүліктен айыру;
4) Халықты мемлекет басқаруына жібермеу;
5) Адам құқықтарының жаппай бұзылуы;
6) Сөз бен істің сәйкессіздігі сынды факторлар жатады. Конституция бойынша, КСРО құрамындағы халықтар еркін кіре не шыға алады. Ал Кеңестік Одақ (демократиялық) іс жүзінде) іс жүзіне мүлде сәйкес келмеседі. Саяси өмірде өзгерістер жоқ еді. 1956 жылғы КОКП XX съезінде сталиндік жеке басқа табыну шылық айыпталып, ГУЛАГ лагерлер жүйесі жойылады. Съезден кейін бірқатар зиялылар (С. Сейфуллин, Б. Майлин) ақталғанымен, ұлт жанашырлары „халық жауы" болып қала берді. Ж. Тәшенов, (сынды т.б.) Ө. Жәнібек, Қ. Сәтпаев сынды жандар ел мүддесін қорғап, оны басшылыққа жеткізіп отырды. КСРО ~~жаңа~~ бейбіт мемлекет ретінде өзін көрсеткісі келгенімен, олай болған жоқ. Әлеуметтік жағдайда көмек урбанизация процесі қарқынды жүрді. Транспорт түрлері дамып, ЖОО мен мектептер, техникалық училищелер көптеп ашылды. Ауылдарға жарық, электр сынды қажетті ресурстар әкелінді. Алайда, Қонаев билігі тұсында қазақ мектептерінің жабылуы мен қазақ тілінің ығыстырылуы ұлт болмысына зардап алып келді. „Халықтың тілін, мәдениетін, салт-дәстүрін білмейтін кісі көп басын да алып жүре алмайды", деп ұлт көсемі айтпақшы Кеңес үкіметі өркениет көшіне ілесе алмай, социализм бағытын таңдауды жөнсіз. КОКП-ны елдің саяси ядросы (6 бап) деп жариялаған КСРО тоқырау кезеңін өткеріп, қайта құруға қадам басқанда тарап кетті. Саяси өмірде жастар ұйымдарының да септігі тиіп, ұлт болашағының жарық болуы үшін күресті

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

3. Кеңес үкіметінің ұйымдаспаған, ойластырылмаған іс-әрекетінің зардабы табиғатқа да әсер етті. Қазақстан шикізат базасы болғанымен қатар сынақ алаңына айналды. Алаш партиясының қағидаты алынған:
1) Жер-қазақ халқының мұрасы. Оны жекеменшікке беруге не сатуға болмайды.
2) Қазақ жерінің үстіндегі мен астындағы бар байлық мемлекеттілік идеясына қызмет ету керек", - деген қағидаттар түбегейлі бұзылды. Жерді мемлекеттік меншік деп жариялап, бар байлықты өз мүддесіне қолданды. 1947 жылы Семей полигонын ашу жөніндегі құжатты мақұлдап, 1949 жылы алғашқы жарылыс өтті. 1953 жылы алғашқы термоядролық бомба, 1955 жылы сутегі бомбасы жарылса, 1961 жылы тұңғыш ядролық жерасты жарылыс өткізілді. Ауа мен топыраққа сіңген радиация жылдар бойы өз әсерін тигізді. Полигон Курчатов аймағында орналасып, 4 облыстың түйіскен жерінде салынды. Халық эвакуацияланғанымен қайта (кейіннен) келгеннен кейін зардап шекті. Жалпы 470-ке жуық жарылыс өтті. Қазақстанда басқа да сынақ алаңдары болды. Олар: Оралдағы Капустин-Яр, Аралдағы „Возрождение" және т.б. Аралда биологиялық қарулар жасалып, сыналды, 1955 жылы құрылысы басталған алғаш космодром Байқоңырда салынып, қазірге дейін жұмыс істеуде. ~~Ала~~ 1961 жылы 12 сәуірде тұңғыш космонавт Юрий Гагарин ғарышқа ұшты. Кейін қазақтан бірінші болып Т. Әубәкіров, ал содан соң Т. Мұсабаев пен А. Айымбетов ғарышты зерттеді. Зымыранның отыны ~~тін~~ ретінде гептил алынды. Зымыран бөліктері жерге түскен сәтте, табиғатқа үлкен зиян келтірді. Себебі, гептил түскен жерде шөп өспейді, ал мал қырылады. Бұл, табиғатқа толтырылмас, орны толмас зардап алып келді. Қорытындылай келе, XX ғасырдың II жартысында ұйымдастырылмаған әрекеттің әсерінен табиғаттың нашарлауы экологиялық мәселеге айналды. Көп жерде еленбеген бұл мәселе қазаққа ауыр тиді.
4. Тоқырау тұсында халық жағдайы сүйінарлық болды. Білім, медицина, тұрмысқа жағдай жасалғанымен, оның бәрі жасанды болып, кадрлар сырттан жайды.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ "ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Қазақ мектептері көптеп жабылып, ұлт мәселесі өрбіді. Жасөспірімдерді мал бағуға, егіншаруашылығына мектеп бітірісімен жіберу, олардың қалаулары еленбеуі мәселені шиеленісті. Тауар тапшылығы, нан үдерісі халыққа ауыр тиді. Демократияның жоқтығы, ұлт мүддесінің еленбеуі де наразылық туғызды. Сөз еркіндігі жарияланғанымен халық қорқынышта өмір сүрді. Қуғын-сүргіннің жаңа тәсілдері пайда бола бастады. Мәселен, шығыс қазақстандық орыс тілі мұғалімі Еликбаев ұлт мәселесі жайында Хрущёвке хат жазып, ақырында ақыл-есі кем деп жындыханаға жатқызылды. А. Жәкібаев та жастайынан М. Жұмабаев секілді тұлғаларды оқып, үнпарақ таратқаны үшін жындыханаға кетті. Сол кездерде жындыханада 90 мыңдай адам жатты деседі. Халық бұқарасы наразылығын білдіруге шамасы болған жоқ, ондай мүмкіндік те болмады. Биліктегі ұлт жанашырлары барынша білім, ғылым, мәдениет салаларын дамытуға атсалысты. Қорыта айтсақ, өмір сүру жағдайын жасағанымен, ұлт үшін орны толмас қасірет алып келді.

5. XX ғасырда орыстандыру процесі кең етек жайды. Іс қағаздарында орыс тілі қолданылды, қазақ кітаптарының таралымы азайды, қазақ радиосының сағаты қысқарды. Оның зардабы мәдениет пен өнерге де тиді. ~~Ұлт~~ Жариялылық жарияланғанымен, цензура өз күшін жоймады. Шығарманың шығар алдында міндетті тексерістен жүрді. Қатал қысым көрсеткенімен, ұлт зиялылары өз еңбектерін жарыққа шығара берді. С. Мұқанов, Ғ. Мұстафин, М. Әуезов. Б. Момышұлы, Снегин сынды жандардың шығармалары ел арасында танымалдыққа ие болды. С. Мұқанов өзінің „Өмір мектебі" повесін, Снегин „Алыс шептегі қыр", Ғ. Мұстафин „Шығанақ" шығармаларын шығарды. Б. Момышұлы „Соғыс психологиясы", „Артымызда Мәскеу", „Волоколамск тас жолы", „Ұшқан ұя" туындыларын жарыққа шығарды. Қазақ киносы айрықша дамыды. „Менің атым Қожа", „Шабандоз қыз", „Біздің сүйікті дәрігер", „Тақиялы періште" фильмдері түсіріліп, үлкен қаралымға жетті. Қ. Байсейітова Кеңес Одағының халық әртісі ~~әртісі~~ марапатына ие болды. Роза Бағланова, М. Өмірзақова, Ш. Жиенқұлова секілді қазақтың намысын қорғап, өнерін паш еткен дарындар

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ "ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Шифрды ұйымдастырушы толтырады
Шифр заполняется организатором
Қт-9-01

Қатысушының шешімдерін толтыруға арналған өріс / Поле для заполнения решений участника Парақ / Страница № 6

пайда болды. Ө. Жәнібек ұлт өнерін дамытуда, мәдениетін әлемдік деңгейде таныстыру жолында ерен еңбек етті. Сурет өнері де / өнерінің де негізі қаланып, алғашқы кәсіби суретші Ә. Қастеев атанды. „Өз өзіне қасқырша шауып отырған жұртқа оқу-білім болмайды", - деп Ә. Бөкейханұлы айтпақшы ұлт мәселесіне келгенде халқымыз тұжырымдай тұмылады.

Қорытындылай келе, сан ғасыр тарихы бар Қазақ халқы кез-келген сынаққа төтеп беріп, өз ерекшелігін, дәстүрі мен мәдениетін берік сақтады. 370 көтеріліс, Желтоқсан оқиғасы, Алаш партиясы мен автономиясы, мұның бәрі ұлттық азаттық жолындағы күресінің айғағы. А. Байтұрсынұлы айтпақшы „Сөздің ең ұлысы-тарих", тарих - бабалар аманаты, ұлт айнасы. Еңбектеген сәбиден, еңкейген кәріге дейін ұлт тарихын біліп, оны кейінгі ұрпаққа, ата-баба аманаты үшін келешек өскелең ұрпаққа жеткізуге міндетті. Тарих - ғасырлардың сабақтастығы. Ел үшін еңбек етер, қолына қалам алып ақ парақты ермек етіп, еңбек жазғандар, барлығы тәуелсіздігіміз жолында қызмет етті. Түнде ұйқыдан, күндіз күлкіден айырылған халқымыздың еңбегі ақталып, желісін көрудеміз. Алаштың ізімен жүріп, бағдарламасын негізге алған Қазақстан Республикасының болашағы біздің қолымызда! Ата-бабамыз қорғап қалған жерді, сақтап қалған ұлттың болмысты қастерлеу біздің борышымыз. Ұлтымыздың жарқын келешегі үшін атсалысу жастардың міндеті.

1 - Ақпанцра 2019 (Қабылдинов)

Парақтың артқы жағын толтырмаңыз / Обратную сторону листа не заполнять

Жалпы білім беретін пәндер бойынша 9-11 (12) сынып оқушыларына арналған Республикалық олимпиаданың аудандық кезеңі

Районный этап Республиканской олимпиады для учащихся 9-11 (12) классов по общеобразовательным предметам

Қатысушылардың жұмыстарын шифрлауға арналған титул парағы
Титульный лист для шифрования работ участников

Шифр: Ҳm-9-02
(бақылаушы толтырады)
(заполняет наблюдатель)

Пән (предмет): Қазақстан тарихы

Облыс/қала (область/город): ____________

Аудан (район): ____________

Тегі (Фамилия): Мұхамедова

Аты (Имя): Аерке

Мектеп (Школа): С.Сейфуллин ат. №11 ЖББ ОМ

Сынып (Класс): 9а

Оқыту тілі (Язык обучения): қазақ тілі

"Дүние жүзілік соғыс кезінде елдің экономикалық ерекшелігі артты. Себебі; соғыс кезінде Қазақстан экономикасы тоқтап қалмады. Керісінше айтарлықтай дамыды. Украина, Ресейдің өзінен айтарлықтай 200-ге жуық өнеркәсіп орындары көшіп келген болатын. Дегенмен, бұл тек санға ғана көңіл бөлгендіктен елдегі экономика құлдырай бастады. Сталиннің қайтыс болуы елдегі жағдайды қайта саяси Хрущевтың жылымық кезеңі 1964 жылы экономикалық реформа өз жұмысын бастайды. Оның бас-қасында Косыгин жүрді. Оның реформасы елді жедел дамыту, өнеркәсіптер салыстыруға басы назар аударды. Сондықтан бұл реформа кезекті сәтсіздікке ұшырады. Елдің экономикасы экстенсивті мадиин әрі қарай жалғастырды.

Хрущевтың жылымық кезеңі басталған кезде ел жаңадан түсті. Репрессия құрбандарының біразы тарапы XX ғасырдың екінші жартысынан бастап кешірім беріліп, ақталған болатын. Сталиннің саясатын жаңа ысырып ел қалана кірісті. Халықтың тұрмыс-тіршілігі онға бағып, жоғары түзелді. Бірақ, "сталиншілдік" қалдықтары кейде көрініс те тапты. Женебаска табынушылық саясаты тоқтамады. Бірақ билік бір адамға ғана тиесілі болды. Халыққа жұмыс беріп, жұмыспен қамтыды. Өз жерлеріне өздері иелік етті. Еріктілерде аз емес еді. Немістердің соғау автономиясын (1947) құлағында, бірнеше жылдар өткен соң, қайта өз жерлері бар селді сұрауы, халықтың наразылығын тудырмай қоймады. Халық наразылық шеруін ұйымдастырып, өз жерлерін сұрап қалған болатын. Бұл таңдау салтуетін жаңтан көрініс тапқан болатын. Әлеуметтік-саяси өмірдің сипаттамалары: елдегі жағдай билік өкілдеріне аудармашылық түйірді деп айтуға бол келікөрінді: Ауылшаруашылығы, ауылдағы ұжымшарлардағы мәселелер біліктің жұмысына жетпеді. Халықтың көпшілігі өз наразылығын білдіре алмады.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Экология жайында Байқоңырдың іске қосылуынан адамдардың радиация жерін ұшыратпай қоймады. Белгілі білім өкілдері де бұл жағдайдың кері жерін көрді. Мәселен, Шаяхметовтың Байқоңырға барып оның тікелей өліміне жақ соқты. Радиоактивті нәрселердің кесірінен ол рак ауруынан көз жұмған еді. Елдің экологиясы айтарлықтай мәз емес еді. Қаруімен сынақтардың зардабы, одан шыққан түтіндер, темірнолдар газдары ауаны ластап жалпы денсаулығын нашарлатты. Алғашқы кезеңде мәз болмады. Химия өндірісінің дамып алдың жаңалықты көтере, жалпы жағдайын нашарлатты. Адамдардың тұрақсыздығы орын алды. Елімізде бұл жағдайды шеше алмады. Себебі, бұл мәселелер саясатқа қарсы болып келеді.

Халықтың өмір сүру деңгейі. Тоқырау дағдарысшылардың саны тоқтамады. Биліктің ағарлық мәселелерді шешпеуі, шешседе тек уақытша болып жалғуттығ сенімсіздігін туғызды. Жұмыссыздардың табыстың артпауы, салықтың көбею баған салтуы жалпы жағдайын нашарлатты. Халыққа салықтың тапшылығы қала елінің күрт өсуіне жол соқты. 1970-80 жылдары ауылдың балалары, студенттері қалаға ағылуы. Барлық халық кеңес жалды деген атқа ие болуы, қазақ аты ұмытылдар дегенмен бірдей еді. Тоқыраудың зардаптары халықты құлдыратты. Байланыс құралдары, техникалық базалар жетіспеді. Қалаға арман қуып келген жастардың үміті үзіліп, үміметтің ештеңе істемей отырғандарын көріп, ауылдарына қайтқанда, Олардың тұрмысың мазалап, ашылуларда орын алды. Реформаларда әттсіз-дікке ұшырап, ел ауқаты ешқандай жақсармады. Кеңестің кедейлік, идеологиялық саяси дамуы халықты қарақұлықта отырғызды.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Қоғамның мәдениеті және рухани өмірі: Қоғамдағы мәдениет қазақтардың ашылуына ықпалын тигізді. Себебі, елдегі ~~[illegible]~~ тоқырау кезіңі жоғалғанын құнцару басып қана есептелді. Дегенмен халықтың білімін жақсарту негізінде 1949 жылы жетіжылдық білім жүйесін кірістірді. ~~[illegible]~~ Мектептерге көзіл бәрінің ол туралы қаулылар қабылданды. Жаңадан пәндер енгізілді: "Отбасылық өмірдің психологиясы мен этикасы", "есептеу техникасы және информатика негіздері" сияқты пәндер. 1959 жылы жаппай сегізжылдық мектептер ашылды. Оқушылар саны өсіп, оқулықтар шығарыла бастады. Заманға сәйкес әр оқушы ана тіліндегі оқулықпен қамтамасыз етілді. "Алпысыншы жылдар" буыны елдің рухани дамуына идеологияға өз ~~көз~~қарастарын білдіре отырып, әртүрлі шығармалар жазды. Фильмдер: "Алдар Көсе", "Қыз Жібек" сияқтылар жарық көрді. 1931 жылы "Кеңестік Қазақстан" хроникалық фильмі жарыққа шықса, дәл сол атпен журналдың алғашқы нөмірі басылды. Ә.Нұрпейісовтың шығармалары мемлекеттік сыйлыққа ие болды. Әмірзақова, Байсейітовалар әртүрлі рөлдерді сомдап, мемлекеттік сыйлықтарға табысты. "Абай жолы" романы 1949 жылы сыйлыққа ие болып, Абай атауымен газет шықты. Редакторы – Ж.Аймауытов, көмекшісі ретінде ~~[illegible]~~ Абайдың жиені М.Әуезов жүрді. Ғ.Мүсіреповтың, С.Мұқанов, М.Әуезовтың шығармалары сол кездегі танымал болды. "Өтті таулар", "Сырдария", "Біздің ауылдың қызы" т.б. шығармалар басылып, кітапханаларда, ~~[illegible]~~ оқырмандар қолдарында жүрді. Батыр әрі жазушы ретінде Бауыржан Момышұлы қаламымен өз туындыларын дүниеге келген. Бірқатар шығармалар сыйлықтарға да ұсынылған.

Қорытынды: Бұл жазылғанды қорытындылай келе халқымыздың жаңаша ғылымның көркейін, елдің маты-

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

май берілгендігін, соғысқа дейін күрескендігі үшін атын айтамыз. Елдің дамуы деп көз майын тауысқан әрбір қазақ, ақын, батырдың бұл еріктері балаларына үлгі-өнеге ретінде тарихта алтын-әріптермен көрініс табады. Қазіргі күнмен салыстырғанда, қазір бәрінің құқығы, теңдігі бар. Қала мен ауыл байланысы да дамыды. Жаңғыра жүйесі де шешіліп жатыр, экономика нарықтық сипат тауып өз бағытымен жүріс жүргізуде. Бұл жаңа Қазақстанның бейнесі. Ел алаңсыз, дағдарыссыз, халықтың демографиялық өсіп, әл-ауқаты экономикаға сай сипат көрсетуде.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Жалпы білім беретін пәндер бойынша 9-11 (12) сынып оқушыларына арналған Республикалық олимпиаданың аудандық кезеңі

Районный этап Республиканской олимпиады для учащихся 9-11 (12) классов по общеобразовательным предметам

Қатысушылардың жұмыстарын шифрлауға арналған титул парағы
Титульный лист для шифрования работ участников

Шифр: Қт-9-03
(бақылаушы толтырады)
(заполняет наблюдатель)

Пән (предмет): Қазақстан тарихы

Облыс/қала (область/город): ______

Аудан (район): ______

Тегі (Фамилия): Сайлау

Аты (Имя): Айшабибі

Мектеп (Школа): С. Сейфуллин ат. №11 ЖББОММ

Сынып (Класс): 9

Оқыту тілі (Язык обучения): Қазақ

Міне бүгін көзді ашып жұмғанша тәуелсіздігімізге 34 жыл толып отыр. Тәуелсіздік қазақ халқының байырғы заманнан бері аңсаған асыл арманы. Десе де бұл күнге жету үшін біздің ата-бабамыз қаншама қиындықты көрді емес пе? 1731 жылы Кіші жүз ханы Әбілқайыр Анна Иоановнаның алдында Ресейдің қорғанында болуға ант бергеннен кейін, Ресей бізді біртіндеп отарлай бастады. Содан соң түрлі қисынсыз, түк жоспары жоқ реформалар, 1916 жылы ұлт-азаттық сипаттағы көтеріліс, 1931-1933 жылдар аралығындағы ашаршылық, 3 кезеңге созылған репрессия сынды оқиғалар біздің жерімізде, біздің ұлтымыздың арасында болып жатты. Былайша Ахмет Байтұрсынұлы айтқандай: «Қазақ ұлтының өмір сүруінің өзі проблемаға айналды». Шын мәнінде, сол кезеңдер біздің халқымыз үшін ауыр соққы болды. Кеңес жүйесі біздің халқымызды өтірік идеологиямен тұншықтырып, одан әрі қанай берді. Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін КСРО «Қырғи қабақ соғыс» жағдайында болғандықтан оның не экономикасы, не халық жағдайы дұрыс дамымады. Кеңес басшылары тек шикізаттық бағытта дамып, жеңіл емес, керісінше ауыр өнеркәсіпке исан мән берді. Соның кесірінен кеңес жүйесінде әлеуметтік-экономикалық мәселелер одан сайын ушығып, жайлап КСРО-ның құлауына негіз бола бастады. ~~(Міне осылайша, біздің бүгінгі күнімізге жетіп отырмыз)~~

1. Жоғарыда айтып өткенімдей КСРО-ның құлауына себеп болғандардың бірі - экономикалық мәселелер. КСРО өзінің құрылғанынан бастап тек экстенсивті экономикалық даму жолын таңдады деуге болады. Экстенсивті дегеніміз ол сапаның емес, санның маңыздылығы. Әрине, 1921 жылы ЖЭС кішкене болсын интенсивті даму жолында болған шығар, бірақ ол да көпке ұзамады. Сөйтіп КСРО-да 1964-1985

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ "ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

жылдар аралығын қамтитын тоқырау кезеңі басталды. Брежнев билік басына келгеннен кейін өзінің жанына тек достары мен таныстарын жинап алды. Жасы үлкен кісінің елді басқара алмайтындығы белгілі болды, алайда кеңес жүйесін ол алаңдатпады. Сөйтіп, Брежнев елді 18 жылдай басқарып, сол жылдары экономиканы экстенсивті бағытта дамытты. Брежневтің келісімен Қазақ КСР-нің бас хатшысы болып Д.А. Қонаев қайта сайланды.[1]

Ол келген соң жаңа зауыттар салынды. Бірақ та олардың көбісі шығаратын өнім сапасы болды деп айтуға келмейді. Олардың тең жартысы сұранысқа ие емес, тұтынуға жарамайтын тауарлар еді. Ел экономикасы шикізаттық бағытта ғана дамыды. Қазақстан сыртқа тек шикізат шығарып, өзі дайын өнімді сатып алып отырды. Осылайша бұл жылдары ел экономикасы экстенсивті даму жолын жалғастырды.

3. Түрлі экономикалық қайшылықтар мен басшылықтың немқұрайлылығы елде түрлі мәселелердің ушығуына әкеп соқты. Соның ішінде КСРО-да экологиялық мәселелер кең етек алды. Хрущев 1954 жылы бастаған тың игеру саясаты, ақыр соңында жердің эрозияға ұшырауын болдырды. Сонымен қатар Батыс Қазақстандағы Капустин Яр, Семейдегі Семей полигоны, Аралдағы Барсакелмес сынды жерлерде экологиялық мәселелердің негізгі ошағына айналды.[1] Мұндай ошақтар 1964-1985 жылдары да көрініс тауып, тіптен ушыға түсті.

Ең алдымен, Капустин Яр мен Семей полигонының кесірінен жан-жануарға, оған қоса жер астына радиация шашырады. Семей полигоны 1947 жылы ашылуға шешім қабылданған, 1949 - 1986 жылдар шамасында 470-тей жарылыс жасап, елдегі экологиялық мәселелердің туындауына Негізгі себеп болды.[1] Оның радиация сынағының кесірінен мутант өсімдіктер мен жануарлар, тіпті адамдар да пайда болды. Жер радиацияны

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

өзіне сіңіріп, әлі күнге дейін кесірін тигізіп отыр. Сонымен қатар 1955 жылы ашылған Байқоңыр ғарыш айлағында экологиялық мәселелердің ошағы.[1] Онда 1961 жылы бірінші ұшқыш Ю. Гагарин ғарышқа ұшқаннан кейін, түрлі сынақтар өткізілді. Сөйтіп атмосфера бұзылды. Барсакелмеске келетін болсақ ол тіпті бактериологиялық сынақтар жүргізетін алаң еді. Оның кесірінен Арал суының тартылуы орын алды. Міне осылайша, меніңше, осындай түрлі сынақ алаңдары (жерлер) біздің жерімізде экологиялық мәселелердің ушығуына себеп болды. Олардың кесірінен елдің литосферасында, атмосферасы мен гидросферасында қиын жағдайға түсті. Сөйтіп 1964-1985 жылдары елде экологиялық мәселелер одан сайын ушыға түсті.

2. Тоқырау жылдары экономикалық жағдаймен қатар әлеуметтік-саяси өмірде де бірқатар өзгерістер орын алды. Бұл жылдары елде әлеуметтік әрі саяси қайшылықтар туындағанымен ел басылары ішінара болсын оны шешуге тырысты. Солайша халық жағдайы кішкене болсын жақсарды. Мәселен, Қонаев ел басқарған жылдары „Медеу" мұз-айдын кешені және „Отырар", „Достық" сияқты бірқатар қонақ үйлерді салына бастады. Сондай-ақ білім беру жүйесінде бірқатар реформалар жүргізілді. 1962-1963 жылдары міндетті 8 жылдыққа көшсек, 1984 жылы міндетті 11 жылдық білім алу енгізілді. 1981-84 және 1985-90 жылдар аралығында білім алуда 2 кезеңдік реформалар жүргізілді. Әлеуметтік өмірде сондай-ақ маскүнемдікке, жемқорлыққа қарсы қозғалыстар орын алды.[1] Десе де саяси өмір аса қатты дамымады. Бұл салада еш реформалардың басталуы саяси-жүйенің әміршіл-әкімшіл болып қалуын көздеді. Ел әлі тоталитарлық мемлекет болып қала берді. Адамның жеке басы жан-жақтан бақыланатын болды. Саяси жүйенің дамымауы әлеуметтік салада бірнеше қиындықтар тудырды. Кеңес үкіметі де,

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Шифрды ұйымдастырушы толтырады
Шифр заполняется организатором

Қатысушының шешімдерін толтыруға арналған өріс / Поле для заполнения решений участника Парақ / Страница № 4

Қаз КСР-де әлеуметтік мәселелерді шешуге тырысуымен ол аса қатты нәтиже бере қоймады. Керісінше қайта-қайта білім алудың өзгеруі қарапайым халыққа қиынға түсті. Ол меніңше, жасалған реформалардың жоспарсыз және ұйымдаспаған түрде болуынан. Осы тоқырау жылдарындағы әлеуметтік-саяси өмірдің сипаты осындай болды. КСРО қайтадан экономикаті бағытты ұстанып, сапалы емес, бірақ саны жағынан көп реформалар жүргізуін қоймады.

4. КСРО-да болған түрлі реформалар нәтиже алып келмегенімен халықтың өмір сүру деңгейін одан сайын түсіре берді. КСРО сияқты тоталитарлық мемлекетте өмір сүру халық үшін, соның ішінде қазақ халқы үшін аса қиын еді. Әсіресе 1970 жылдарға таман көптеген қазақ мектептері жабылып, қазақ балалары орысша оқуға мәжбүр болды. Сондай-ақ білім беру жүйесінің өзгеріп тұруы да қарапайым халық үшін қиын еді. Кеңес жүйесі өзінің халқына мейірімсіз қарады. Халық жағдайының нашарлауына демографиялық мәселелерде әсерін тигізді. Орыстардың көші-қоны мен урбандалу халықтың өмір сүру деңгейін нашарлатты. Десе де соғыс жағдайынан шыққан кеңес халқы үшін бұл кезең гүлденген кез болып көрінді. Дей тұрғанмен, шынында басшылық халықты идеологиямен тұншықтырып, іс жүзінде халықты қанап жатты. Осындай жағдайлар тоқырау кезеңінен кейін 1986 жылғы „Желтоқсан оқиғасына" ұласты. Өйткені халықтың өмір сүру деңгейін орыстандыру саясаты күрт нашарлатып жатқан тұғын.

5. Осы жылдары қаншама қиындықтар болғанымен тоқырау кезеңінде қазақтың мәдени және рухани өмірі дамыды. Балет және опера өнері дами түсті. Түрлі фильмдер жарық көрді. Сонымен қатар І. Есенберлин, О. Сүлейменов, М. Әуезов, Ғ. Мұстафин сынды жазушылар өз еңбектерін жарыққа шығарды[1]. Мәселен, О. Сүлейменов өзінің

Парақтың артқы жағын толтырмаңыз / Обратную сторону листа не заполнять

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

„Азия", сонымен қатар 1961 жылы Ю. Гагарин ғарышқа ұшқанына арнап „Адамға табын, Жер, енді" әнін шығарды[1]. Алматы киностудиясы „Қыз Жібек", „Менің атым Қожа" және сол сияқты фильмдер түсірді. Сонымен Ж. Байсейітова, Ә. Қастеев сияқты мәдениет адамдары да танымала бастады. Рухани өмірге тоқталсақ осы кезеңнің ортасында халық арасында демократия деген сұраныс өсті. Қазақ халқының сана-сезімі ояна бастады. Міне осылай тоқырау дәуірінде Қазақстанның мәдениеті менің ойымша жаңа деңгейге шықты. Біздің „Алдар Көсе", „Біздің сүйікті дәрігер", „Шабандоз қыз" сияқты отандық фильмдеріміз жарық көрді[1]. Соның арқасында қазақ отандық кинематографиясы дамыды. Біздің мәдениетіміз саласынан жақсы нәтижелер көрсетті.

Қорытындылай келе 1964-1985 жылдары Қазақстан өзінің басынан біршама қиындықтарды өткізді. Бұл жылдары КСРО-ны Брежнев, ал Қаз КСР-ді Қонаевтың басқаруы біршатар қиындықтар тудырғанымен кейбір салаларда аз болсын оң нәтижесі көрсетті. Біздің саяси түйсігіміз бен экономикамыз сол баяғыша дамыса да, әлеуметтік әрі мәдени салада біршама өзгерістер орын алды. Қазақ өнері дамып, халық жағдайын жақсартуда реформалар іске асырылды. Дегенмен де, бұл жылдары да КСРО-ның сұрқы саясаты сезіліп, ел онша қатты дамымады. Керісінше осы жылдардан кейін КСРО құлдырауға тап болып, жойыла бастады. Ал қазақ халқы үшін жаңа ақ парақ ашылып, Тәуелсіздіктің туы орнады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан тарихы мектеп баспасы 2 бөлім.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ "ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ОЛИМПИАДА

Жалпы білім беретін пәндер бойынша 9-11 (12) сынып оқушыларына арналған Республикалық олимпиаданың аудандық кезеңі

Районный этап Республиканской олимпиады для учащихся 9-11 (12) классов по общеобразовательным предметам

Қатысушылардың жұмыстарын шифрлауға арналған титул парағы
Титульный лист для шифрования работ участников

Шифр: Қт-9-04
(бақылаушы толтырады)
(заполняет наблюдатель)

Пән (предмет): Қазақстан тарихы

Облыс/қала (область/город): БҚО

Аудан (район): ____________________

Тегі (Фамилия): Тұрғали

Аты (Имя): Алижан

Мектеп (Школа): С.Сейфуллин ат №11 ДБАОММЛИ

Сынып (Класс): 9

Оқыту тілі (Язык обучения): қазақ тілі

Кеңес жүйесінің өсуінен дағдарыс кезеңіндегі Қазақстан (1964–1985 жылдар)

(Эссе)

1. Бұл кезең – КСРО басшылығында Л.И. Брежнев отырған кезең. Тарихта қалған атауы – «Тоқырау жылдары».

Біздің қазақта «Аты өзгергенімен, заты өзгермейді» деген сөз бар. Сол сөз осы Совет үкіметіне айтылғандай-ақ, «Жылымық» болсын, «Тоқырау жылдары» болсын, бәрібір барлығы бір орталықтан басқару жүйесінен айнымай, ақыры тоталитарлық жүйенің тоқтамай, сәл жібісе де, әрі қарай жалғасуына әкеп соқты. Әлемдік аренада «Қырғиқабақ соғыс» та тоқтамай, соның салдарынан 1979 жылы Ауғанстанға совет әскері кіргізіліп, бұл жылдары елдің ішкі жағдайымен қоса, сыртқы жағдайы да оңып тұрған жоқ еді. Бұндай дағдарыстар кезінде ғылыми тұрғы бойынша әдетте алға қарай дамудың екі жолы бар: Экспрессивті және экстенсивті даму. Алғашқысы жаңа реформалар шығарып, халықтың өмірін жақсартып, тез даму болса (негізінен, дұрысы осы), екіншісі керісінше, ескінің түбінен қалмай, әйтеуір бір салқылдақ заңдардың арқасында өте баяу даму. Советтер елі әрине, екінші жолды таңдады. «Түп тамыры өзгермей, ағаш жемісін бермейді» дегендей, ақыры соның залалы Совет халқының өзіне, әсіресе біздің Қазақстанға өте көп тиді.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ "ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

2. Бірақ, ең алдымен жағымды жақтарын қарастырып көрейік. Елімізде ұлттық кадрлар көтерілді (Дінмұхамед Қонаев, Жұмабек Тәшенов, Өзбекәлі Жәнібек және т.б.). Д.А. Қонаев екінші рет Қазақстанның бірінші хатшысы болған соң, еліміздегі әлеуметтік-саяси өмір едәуір дамыды. Бірақ бір нәрсе тоқтамады. Бұл - тоталитарлық жүйе.

1979 жылы елімізде Неміс автономиясы құрылуы керек болған. Төрт облысты (Көкшетау облысы ол кезде бөлек бір облыс болған) біріктірген бұл автономияның астанасы болып Ерейментау қаласы белгіленді. Менің ойымша, егер сол кезде Қазақстанда автономия құрылса, елімізге тәуелсіздік алып, "республика" атану қиынға соғар еді. Біздің қазақ жастары да соны түсініп, жаз ыстығына да қарамастан, автономия құруға қарсы шығып, қазіргі Астананың (ол кездегі Целиноград) төрінде бейбіт шеруге шыққан болатын. Осы жастардың жігерлі рухының арқасында елімізде автономия құрылмайтын болып, біз тағы бір "қатерден" аман қалдық.

Көріп отырғандарыңыздай, сол кездегі саяси өмір бәрібір "жоғарыдағылардың" қолында болды. Ештеңе ақылдасып шешілмеді. Барін бір кісі жасап, бұйрықпен қалғандарын да бағындырып отырды. Қысқаша айтқанда, бәрі бір нәрсеге келеді - Тоталитарлық жүйе сол кезде елімізде әлі де өз орнын жоғалтпады.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ "ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

3. Экологиялық мәселелер — еліміздегі ең аз айтылып, бірақ ең көп қауіп төндіретін мәселелер. Мәселен, соғыс бітіп, қанша бейбіт өмір болса да, Семей ядролық полигонында бомбалар жарылуы тоқтатылмады. Оның экологиялық, адамға залалдары өте көп: жер бедерлері бұзылды, ол жерлер өмір сүруге жарамсыз жерлерге айналды, радиация көп тарады, шала туу көбейді және т.б. Одан бөлек, "Капустин-Яр" полигоны тағы бар. Ол да тоқтатылған жоқ. Оның бәрі не үшін? Айдалада тұрған Американы "қырғиқабақ соғыста" жеңу үшін. Бірақ олар бұның қандай ауыр зардаптарға әкелетінін білмеді, дұрыс ұйымдастырмады. Тіпті мұны мүлдем ұйымдастырудың да қажеті жоқ еді. Америка өзектерін өртеп бара жатса, неге өз жерлерінде полигон жасамады? Ресейдің жартысы адам тұрмайтын бос жерлер ғой! Сонда неге қылмады? Менің ойымша, бәрі қасақана жасалды. Мақсаттары — қазақ жерін — сынақ алаңына айналдырып, бит-шытын шығару. Біле-білсеңіз, Семей жері — Абай, Мұхтарлардың туған жері. Бәрібір жарды. Тоқтамады. 500-ге жуық жарылыс болды. Бәрінен көп осының кесірінен зардап шеккен — әрине біздер, қазақтар. Одан бөлек, Арал мәселесі, оның тартылуы тағы бар. Бірақ енді ол табиғи апат. Бірақ оның алдын алып, суы тартылмайтындай қылып ұйымдастырып, керек шаралар жасауға болатын еді. Бірақ олай қылмады сум Совет үкіметі..

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

4. Совет кезінде халық қалы жақсарды, Қонаевтың басқару кезінде халыққа көптеп баспана берілді, "Медеу" мұз айдыны, "Той сарайлары" құрылды. Бұл да бір жетістік!
5. Тоқырау жылдары мәдениет, өнер, әдебиет өте қарқынды дамыды. Мәселен, Есенберлиннің "Көшпенділер", 1974 жылы КСРО Мемл. сыйлығын алған Ә. Нурпейісовтың "Қан мен тер" шығармасы, Бауыржан Момышұлының шығармалары әлемдік аренаға шығып көптеп танылды. Кино саласында да бұл жылдары "Менің атым Қожа", "Ақ орқесе", "Тақиялы періште", секілді фильмдер көрерменнің жүрегінен орын алса, оның режиссерлары — Ш. Айманов, А. Қарсақбаев көптеген жақсы жетістіктерге жетті.
Яғни, "Тоқырау жылдары" - қазақ тарихында елеулі орын алатын кезең. Бұл жылдары жағымды да, жағымсыз да ауытқулар жасалып, Қазақ елін әртүрлі күйге ұшыратты. Енді біздің мақсатымыз — осы жетістіктер мен тарихи шындықты аман сақтап, келер ұрпаққа аманат етіп жеткізу.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Жалпы білім беретін пәндер бойынша 9-11 (12) сынып оқушыларына арналған Республикалық олимпиаданың аудандық кезеңі

Районный этап Республиканской олимпиады для учащихся 9-11 (12) классов по общеобразовательным предметам

Қатысушылардың жұмыстарын шифрлауға арналған титул парағы
Титульный лист для шифрования работ участников

Шифр: ҚТ-10-01
(бақылаушы толтырады)
(заполняет наблюдатель)

Пән (предмет): Қазақстан тарихы

Облыс/қала (область/город): ______

Аудан (район): ______

Тегі (Фамилия): Есенгелдиева

Аты (Имя): Зарина

Мектеп (Школа): С. Сейфуллин атындағы №11 ЖББОМ

Сынып (Класс): 10 - сынып

Оқыту тілі (Язык обучения): қазақ тілі

XIV-XV ғасырлар қазақ халқының тәуелсіздік дәуірінің алғышарты болған-ұлы кезең. XIV-XV ғасырларда Қазақстан аумағында алып мемлекеттер: Алтын Орда; Ақорда; Көкорда; Моғолстан сияқты мемлекеттер болды. Жалпы Шығыс-Дешті Қыпшақ жерін мекендеген халықтың негізгі шаруашылығы мал-шаруашылығы еді. Көшпенді ел үшін ірі-қара; жылқы; түйе; ұсақ малдың маңызы жоғары еді. Себебі мал ал(ы) басты күн көрісі болып байлық көзі еді. Малдың етін тұтынып, сүтінен сусын жасап, жалғы шаруада көлігі болған малдың жоғары бағалануы бекер емес. (Мал) Малдың маңызын қазіргі өзінде қазақша белгілі „малды теппе" деген тыйым пайда болды. Бірақта басты шаруашылық мал шаруашылығы болсада Қазақстанның Жетісу; Оңтүстік аймақтарында егіншілікте сақталған еді. Сыр бойы; Іле алқаптарында бидай; тары; арпа сияқты дақылдар егілді. Әл-Үмари айтқандай „Олар көшпелі халық болсада, егін егеді". Бұл Қазақстан аумағындағы шаруашылықтың әр түрлілігін көрсетеді, аумақтарда кең болғанын дәлелдейді. Сондай-ақ өнер зергерлікті қостанулардың маңызын мола; зерата сияқты заттардың болуы олардың Өнертапқышылыққа бейімділігін көрсетеді деді.

Қосында айта кетсек, XIV-XV ғасырларда алып мемлекеттер болды. Жалпы ұлысы өзі үшке бөлінді. Бірі Көкорда (Ақорда), екі бірі Орда-Ежене (Ақ орда); Ал соңғы жер Батудың Шайбанға берген жері (Боз Орда). Жалпы XIV ғасыр (Ақ) Алтын Орда үшін жақсы кезеңдердің бірі емес еді. Тарихта белгілі 1359-1379 жылдарда 20 дан астам хан ауысты, бұның өзі елдің ішкі экономикасына тиген соққы еді. Ал Ақ Орда үшін бұл кезең керісінше, өзінің көтерілу кезі еді. Ақ Орданың есейген кезде есімдігі Ұрыс ханға аламыз. Ия міне осы тұлғаның тұсында елдің экономикасы (Орт) артта түсті. Кейінен Барақ хан ел ішінде

бедел артты, елдің оңтүстік жағдарының қатарына кірді. Біраз Қазақ жүзгі мемлекеттің соңғы жаны еді XV ғасырында Ақ Орданың орнында Әбілхайыр хандығы болды. Әбілхайыр хандығы не бәрі 40 жыл өмір сүргені мен елдің тарихы әлеуметін қалыптастыруға толы болды. Моғолы мемлекетінен соғыстар, міне осы жағдайлардың қарым-қатынас біздің Қазақ хандығымыздың құрылуына негіз болды. Есен бұғаның „менің жауымның жауы, менің досым" принципі еді елдің арасындағы қарым-қатынастардағы соғыстан өз олпағандығын көрсетеді. Әрине соғыстан-соғысқа аяқ басқан елдің әлеуметтік жағдайы да мәз болмады. Ел ішінде соғыстар себебі, халықтың тұрмысы нашарлап кетті. Экономиканың нашарлығы да халықтың жаппай қашуына әкелді не деп ойлаймын. Біраз тарихты сонауға болмайды.

Сол елдердің XV ғасырда (қ) (ж.) бас көтерген Қазақ хандығының мемлекеттік құрылысына қазір саусақ. Жалпы XIV-XV ғасырда қалыптасқан хандық түрі XIX ғасырға дейін өз жалғасын тапты. Елдің билеушісі хан. (ал) Ханның беделі ел ордада жоғары болды. Ханнан кейін Ханның сенімді адамы уәзір тұрды. Жалпы уәзір атағын елдің жағдайын білетін зерек, тәжірибелі болды. Олар халық пен хан арасындағы елшідей болды. Өзі тентек жоқ болмасын елдің тыныштығын бұзбауды демесе, сот ісі де мемлекеттің құрылысына кірді. Сотты билер басқарды. Би сөзі ертедегі бек сөзіне ұқсас, оның бек сөзінен шыққан. Билер өз әділдігімен туралығымен, шешен қабілетті алуымен таңдалды. Билер әділдігімен Қазаққа қазірге дейін белгілі „Тура биде туған жоқ" деген нақыл қалыптасты. Билердің шешімін тыңдағаннан қазақ даласында билер соты XVIII ғасырға дейін жалғасты. Негізгі мазмұндары билер соты түріндегі. Елдің еңбегі (бол) әскердің қолында, ел басына қиын туғанда

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ "ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Қолына қару алып жауға аттанған батырдың маңызы да мол еді.
Батыр – туғандарына берілмейтін тұлға. Жас баласында; кесір баласында
соғыста көзге түсіп ерлік көрсетсе батыр атағын (оның ұлы) алатын еді. Енді бір элементін мол қара халық. Халық – ол
мемлекеттің тұрғыны, мемлекеттің құрамы бөлігі. Сол себепті
халықтарды мемлекеттің әлеуметтік құрылымына енуі дұрыс деп
білемін. Енді қара халықты қоспайтын құлдарда болды. Құл болу
ол өз елін сатумен пара-пар, сондықтанда қазақта құл-күң,
қазақ-күң болудан қорыққан. Менің ойымша мемлекеттік
құрылымы ол басты мемлекет басқару жүйесі, сол себепті әр
(ру) тұтуының қазынасы мол мінезі маңызды.

Айта кеткендей, қалалардың басты белгісі ол, сол кездегі
базарының (жер) кең аумақты жер көлем болды. Оған қоса қала
жазы сонда сауда базары тұрғындар негізінен ауылдардағы мен
еді. Ауылдар ру; ұлыс бойынша бөлінді. Көбінесе бай ауылдар-
дың ауылы болып, ол отпаштық кедей-кепшіктер сол байлар-
дың ауылында өмір сүрді. Бірақ бұл қала өмірінің дамығанын
көрсетпейді. Керісінше қала мәдениеті жоғары дамыды. Оған
мысал: Отырар; Тараз; Сайрам; және [illegible] бойындағы қалалардағы алуы
көп болады. Қаланың дамуының біз осы X–XIV ғасырға жататын
Отырардан табылған ыдыс жүйесін (оюлары) жатқызса болады.
XIV ғасырдағы Тайқазаннан табылған мақамалар. Бұның өзі
қала мәдениетінің көркейгендігін көрсетеді. Испиджаб (Сайрам)
сол ғасырдың баулар қаласы болған. Мәдениеті дамыған
қалалар бұндай керемет жүйелерге бай болуы (шу) кімде
тұрғызады. Сондай-ақ ислам дінің XIV-XV ғасырға қарай молың
тараған қалалардағы медресе, мешіттер соның өзіне
қол негізі. Сайрамда XIV ғасырда жүзден

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Шифрды ұйымдастырушы толтырады
Шифр заполняется организатором Қт-10-01

астам мешіт, он мыңға жуық медресе болған. Қала іші өз ішінен цитадель; шахристан; рабад болып бөлінеді. Бұл түйе жолы-ның сауда сатығынан өмір сүруіне жағдайы болды. Негізінде қала-лар ауыл шаруашылығымен ерте заманнан тұрақ дамыды. Қалалар әр түрлі шаруашылығы ~~на~~ пен мүдделердің ошағы болып, мәдениетінің ошағы, ал дамыған, көркейген қалалар қоғамның дамығанының көр-сеткіші. (бола ~~ед~~) (Осы) Негізінен қаланы дамытқан ол сауда жолдары еді. Ол кезде ед сауда-қатынастарының дамытқан керуен жолы „Ұлы жібек" жолы еді. „Жібек жолының" (қосқызы) ~~жолдарына~~ Қазақстан-ның негізгі аймақтарын өтіп сол жердегі қалалардың дамуына, әрі мәдениетінің жүруіне ықпал етті. Мысалы: Отырар сол кезде „Қоңыраулар қаласы" атанды. ~~&~~ Ол атау жайдан-жай берілмейді. Сондықтан Отырар қаласы сауда-сатығының орталығы болды деп есептей аламыз. Отырарға жолшыбай көп келген саудагерлер сауда жасас-ты. Осындай өзге әйгілінің орталығы болған қала Отырар. Отырардан Византияның алтын теңгелері табылған. Теңгенің бір жағында ~~Ко~~ I Юстиниан~~ның~~ның бейнесі, екі бір жағында крест бейне-ленген. Бұл сол кездегі қалалардың байлығының теңгелерінен байланысын көрсетеді. Одан бөлек Жетісу жерінен қытай дирхемдер; (алтын) алтын динарлар; мыс фельсторлар табылды. Теңіз-дің үстінен өткен керуен жолдарының Орта Азиялық арбітшенің өсуінде көре аламыз. Керуен жолдарының маңызы XV ғасырдың аяғындағы географиялық ашылуларға дейін жоғары деңгейде болды. Біздің одан кейінде керуен жолдар бірден тоқтап қалмады. Ол ~~жол~~ алып мемлекеттер арасындағы біртелеңбеген сауданы дамытып тұрды.

Қорытындылай келе, XIV-XV ғасырлар Қазақ хандығы кезінде Қазақстанда мекендеген ~~(тайпа)~~ мемлекеттер

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Шифрды ұйымдастырушы толтырады
Шифр заполняется организатором
Км-10-01

Қатысушының шешімдерін толтыруға арналған өріс / Поле для заполнения решений участника Парақ / Страница № 5

шейінде ұлы кезең болды. Сол кезеңде қазақтың ұстанымы шаруа-
шылығы өз маңызын жоғалтпады. Сондай-ақ көшпенділер елінің-
ті де қонар орын әрбірінің түрі бұл сарқыншақтың (көршілес)
мәдениетінің көрінісі деп білемін. Сондай-ақ Қазақ жерінде
мекен еткен мемлекеттердің өз ішіндегі әлеуметтік-эконо-
микалық қарым-қатынастары, біздің елдің қалыптасуына
айтарлықтай болды. Сол мемлекеттердің (Әмір) жиһангердің
құрылған кейіннен біздің болашақ тарихымызға әсер етті. (Ну-
сқа бұл) Алтын мемлекеттерден Ұлы Жібек жолының бәсеңдеу
жүйесі қазақ жеріндегі 5 ғасырдай екен болуға мүмкіндік
береді деп ойлаймын. Мемлекеттің тірегі халық, құрылысы
жолдағы деңгейі, (қалалардағы тұрғ) халықтың тұрған жерлері
мен қызметтері елдің экономикасына әсер етеді. Ал сауда
жолдар сол қызметі тоқтатып, экономиканың дамуының
бәсең кезі деп білемін. Яғни XIV-XV ғасыр „өтпелі ғасыр"
болды деп тоқтап болған ойлау қиын. Себебі бұл кезең саяси
әлеуметтік тарихтағы жиі болды. Кішкене біздің мемлекет
теріндегі өзің қатерлердің үшін бұл кезеңнің экономикалық
дамуы маңызды еді. XIV-XV ғасырдан кейін ~~Қаз~~ жаңа
толықтай болған Қазақ хандығы бар мемлекет. Сол себепті
Қазақ жерінің экономикасы ел құрылуының негізі болды деп
ойлаймын.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ "ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Жалпы білім беретін пәндер бойынша 9-11 (12) сынып оқушыларына арналған Республикалық олимпиаданың аудандық кезеңі

Районный этап Республиканской олимпиады для учащихся 9-11 (12) классов по общеобразовательным предметам

Қатысушылардың жұмыстарын шифрлауға арналған титул парағы
Титульный лист для шифрования работ участников

Шифр: Тт-10-02
(бақылаушы толтырады)
(заполняет наблюдатель)

Пән (предмет): Қазақстан тарихы

Облыс/қала (область/город): ______

Аудан (район): ______

Тегі (Фамилия): Кайрекенов

Аты (Имя): Бахтияр

Мектеп (Школа): С. Сейфуллин ат. ЖТ ДБАОММЛИ

Сынып (Класс): 10 сынып

Оқыту тілі (Язык обучения): қазақша

Тақырып: Қазақстанның XIV-XV ғасырлардағы экономикасы

XIV-XV ғасырлар Жібек жолымен және Орта Азиядағы қуатты елдермен байланысты. Ол кезде Моңғол шапқыншылығы бітіп, бағындырған ұлыстарға бөлініп бөлектеніп кетті. Жібек жолына келсек, б.з.б II ғасырда Хуанхэден бастау алған жол, ол кезде өзінің шарықтау шегіне жетті. Бұл жол мыңжыл бойы қарым-қатынас дәлізі болды. Қытай осы керуенді Азияға Еуропаны ал, Еуропаға Азияны көрсетті. Ең маңызды жолдар Түркі қағанатынан бері Орта Азияның елдерінде болды. Тарихшылар жібек жолын 3 кезеңге бөледі. Түркілік кезең ⇒ Моңғол шапқыншылығы кезеңі және ең соңғысы Әмір Темір кезеңі. Көріп тұрғанымыздай үш кезеңде де Орта Азияда үлкен мемлекеттер, қағанаттар болды. Бұл айта кетсек жібек жолының көмегі, себебі осы жоба болғанда Орта Азия елдері қуатты және алпауыт болды. Айта кетсек осы ғасырдың (XIV-XVғ) елдері: Ақ Орда; Алтын Орда; Моғолстан; Әмір Темір хандықтары өзара Орта Азияға соғысты. Ең соңында Түркілердің қорған-ышына түсіне айналған Әмір Темір XV ғасырға қарай екі алпауыт Ордаларды құлатып, кіші Азиядағы сельджуктарды ығыстырып, әлемдегі ең басты жібек жолы өзінің жиріміне алды. Бұл оны көрінерліне ең басты жау етіп көрсетеді.

XIV) Осы ғасырдың басы Алтын Орданың әлемдегі ықпалы мен дауын көбейтсе, (XV) Осы ғасырдың басы Әмір Темірдің жаулап алушы соғысымен басталады. Бұл ғасыр өте қозғауға толы және соғысқа көп қауым. Қазақстанның жерінде ол кезде көшпелілер билік еткен соң, барлық келешек жолы -және жол өткен елдердің бәрі империялылығымен тығыз жүйесі айналасты. Бұл біздің өркениетімізге айналды.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Мал шаруашылығы мен егіншілік. Ол кезеңде мал шаруашылығымен айналысатын елдер Орталық Азияда көп болды. Алтын Орданы мысалға алсақ, онда қыпшақ елі көп болды, тіпті қыпшақ тілінде мемлекеттің барлық азамат/шаруасы сөйледі. Олар біз білетіндей мал шаруашылығымен және көшіп-қонуды жақсы көрген. Еуропа да оларды қалай десе, ол Орыстар половецтер деген, себебі "поля" деген дала, сонда аударғанда далалықтар болады. Ата-бабадан қалған мұра секілді, Түріктерден мемл. Осы бір көшпелі әрекетті жақсы тоқтатпай, керісінше өршітіп алуға тырысты. [Мысалға айтып кетсек егіншілік пен отырықшы әмір сонымен Жетісу мен Оңт-Шығыс Қазақ жерлерінде қатты дамыды. Қарлұқ болсын, Оғыз болсын Жетісу жерінде егіншілікті дәріптеп, қалалар салып, сол жерді түбімен отырықшы жамаққа айналдырды. Содан жылдар өтіп, шапқыншылықтар болып, осы жер Шағатай ұлысына түседі. Екіге бөлінген Ұлыс (Батыс - Әмір Темір; Шығыс - Моғолстан) мемлекеттерін құруды бастайды. Ең бірінші хан болған Тоғылық хан елді мекендегі (Жетісу, Оңт-Шығыс Қаз.) отырықшы әрекетті құратып, елге өзі қалағандай көшпелі-мал шаруашылығын алып келеді. Алмалық қаласы астана қалып, қалған отырықшы заманындағы қалаларды (Тараз; Испиджап; Сұяб) дамытпай елді мекендегі шаруашылықты 180° градусқа ауыстырады.

Қорытындылай кетсек, Орта Азиядағы басты шаруашылық әрқашанда шаруашылығы болу керек, себебі бұрыннан келе жатқан "Ұлы Жібек жолында" созылған көпестер қалаларды бір мезетте бағынбай қалды. Таразда мысалға су құбырлары болған, Сұяб пен Испиджаб (Ақ өзендегі қала) өзінің жемісімен көп Араб тұрғын-дарымен айналасындағыларды таңғалдырған.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Алайда Түркілер өз түркілігін жасап, елді-мекендегі ішкі шаруашылықты мамандыруашылығын сипаттады. Сонымен XIV-XV ғасырларда бізге көбіне көп мамандырушылығы жиылып болды, өйткені ~~жалпы~~ ұлттың бір ішіністік оқушымыз өзі түркілік өркениетпен жалғасады. Тіпті бұрыннан келе жатқан ошақтар "Ұлы Жібек" жолында салынған Қазақ қаласының ығыстырылды. (Хорезм; Соғды; Шаш; Бактрия).

· Әлеуметтік-экономикалық қатынастар. 1300ж жылдар Алтын Орданың қуатты кезеңі. Мысалға айтсақ Өзбек ханның билік еткен жылы 1312ж. бастап мемлекетіміз мұсылман дінін мемлекеттік дінге қойды. Сонымен әлеуметтік тұрғыда халық бір дінге ауысып, мұсылман желімен бірікті. Оған дейін Берке хан ислам дінін ұстанып, келесі алып мемлекетпен тіл табысты. Менің айтуым Мысыр елі және Бейбарыс ~~хан~~ сұлтан. Ол осы жолы Алтын Орда мен тұспа-тұс билік етті. Олардың достығы жай болған жоқ, Берке хан Мысыр елімен жақсы қарым-қатынасты болып, тіпті тауар алмасып бірін-біріне қол ұшын созып отырды.

Қазақстандағы сол кездегі мемлекеттер негізінен жақсы әлеуметтік-экономикалық қарым-қатынастарды болды. Ал XV ғасырдың басы оның бәрін бұзған Әмір Темір еді. 1391жж. және 1395ж. Алтын Орданы жиі Тохтамысты екі рет жеңеді, бұл жорықтар Алтын Орданы түгелдей әлсіретіп, ел: Қазан х.; Сібір х.; Астрахан х.; Ноғай о; ~~[illegible]~~ [illegible]) секілді елдерге бөліп тастайды. Батыс Дешті Қыпшақта 4 ел пайда болып, елдің әлеуметтік-экономикасы әлсірейді. Оған қоса Әмір Темірдің басқыншылығынан кейін "Ұлы Жібек" жолы дамымай, ең соңында

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ "ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Теңіздер мен порттарға алынысуды. Ноғай Ордасының жұртқасы және қалған 3 ел осы соңында Ресейге бағыныштысы болып қалды және үштіргісі мемлекеттер арасында бұрынғыдай достық қарым-қатынас басталды.

Қысқасы бұл ғасыр негізінен Әмір Темір мен байланысты. Оның шапқыншылықтары мен Түрік елінің бөлуі әлеуметтік экономикалық осы соңында әсер етті. 1405ж. дейін Әмір сүре ол "Ұлы жібек" жолының өшпеуіне тырысада, ол өлгеннен кейін теңіз жолдары Орта Азияға және Алтын Орданың орынбасарларына дағдарысқа алып келуі.

Мемлекеттердің әкімшілік құрылысы. Бұл кезеңде әмір сүрген елдердің бәрі Моңғол хандығының қалған хандық билікті жалғастырды. Алтын Орда да осы басты адам: Хан ол соғысқа қолбасшы ханнан кейінгі екінші адам - Беклербек. Жаулап алынған жерлерден алым-салық жинаушы: Басқақтар. Ал соғысты ерлік көрсетіп, хандық әулеттен шыққан басты болған : Тархандар. Одан бөлек ішкі елдегі алым-салықты жинайтын адамдарда бар.

Көріп тұрғанымыздай Алтын Ордадағы әкімшілік құрылым өте жеңіл және бәрі бір адамға қарайтындай жүйе. Заңның басшысы діни ақылдар болды мүфти, қазылар сот болды (Шариғат бойынша). Ру басшылары - би болды. Осының бәрі айналып келгенде Қазақ хандығында да қолданды және бұл әкімшілік жүйе 1847ж. дейін Қазақ хандығымен бірге болды.

Қорыта айтсақ XIV ғасырлар мен XV ғасырлардағы елдер дегі әкімшілік құрылым, бұрынғы Шыңғыс ханның жүйесіне жалғасты. Бұл біздің ханзадалықтың Төре

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Керуен жолдары, сауда және ақша айналысты. Бұл [illegible] әмір Темірдің билігінде болса да, оған дейін Алтын Орда; Ақ Орда; Моғолстан өздерінің саудадағы даңқын көтеріп алды. "Ұлы Жібек" жолы осы елдерден жүрген сау алым-салығы төледі, ал бұндай жерде орналасу ділдалдық саудасы дамытады. Біз Азиямен қатынасты біріктіріп ~~(бөл)~~ оларды, ал олар көпестері біздің қамқорлығымыз үшін (қарақшылардан қорғау) бізге қосымша алым-салық төледі. Біздің қамқорлығымыздың өзі көпестерге арнайы сенімді, тұрақты дамытты. Бастап айтылған Берке ханның өзі Мысыр елімен одақтасып Хұлагу ильхандарын шабуылдың тоқтатып Алтын Орда мен Мамлюктердің сауда саттық деңгейін жаңа деңгейге апарды. Біздер қытайдың дамыған шығыс Сұлтанға тауарлар беріп, өзімізге жасыл тауарлар алуды Алтын Орда мен Ақ Орда осы ақша айналысында жасап, өздерінің венециан елінің саудыға жібереді: Бағанауда теңге айналымы венециялық әлі күнге дейін Италия мұражайларында табуға болады. Алайда 1380ж. Куликов шайқасы, одан әрі орыстардың салық төлемей кетуі (1402ж.) және әмір Темірдің жорықтары және ел бастығы ішкі бағыт талас мүлдем Алтын Орданың жағдайын қайтадан жойды.

Айтылған сөздердің бәрін қорытындыласам біз XVI-XVғ. аралығында Азияның қақпасы; Еуропаның қорғанышы түгел болуы, алайда Әмір Темірдің шабуылы және ішкі таңқа талас елдің мүлдем керуен жолдарын қараңғыға жойылады. Қорыта айтқанда Әмір Темірдің мүлдем болуы Алтын Орданың ішкі проблемаларымен тұсы

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

болғаны үшін, Өзіміздің ұғамымызға ұнап ұнаған жүйе. Елде ақ сүйектер мен қара сүйектер болып жаңа құлдар соғыстан алынып келгендер. Тек Моғолстан елінде басқа рулық-тайпалы мемлекетті басқару жол берді Омар Дулаттар (Пападиша болып) ең танымалы М.Х. Дулати "Тарих-и-рашиди-и" кітабының авторы.

Қалалар және саламақ ұлықтар. Негізінен қалалар көбінен-көп Жетісуде, Шығыста Қаз. және Оңтүстік Қаз. көп болды. Бұл "Жібек жолы" мен байланысты. Сырдариядағы Алмалық; Суяб; Тараз; Испиджаб және тағы да басқалары "Ұлы Жібек жолы" үшін шығыс қалалар, ең соңында бұл жерлер Моғол шапқыншылығымен (Отырар) және Моғолстан мемлекеті үшін қиратылды.

Қазақстанның шығыс-батыс жерінде ауыл көп болды, алайда оның бәрі көшпелі болды. Рулық-тайпалық тұрғыда бөлінген жұрт өзінің наутылып алынған жерлері болды, сол жерлерде қысында, жазында өткізіп ауыл көшпелі болған. 1771 ж. дейін Абылай хан кезінде шашыраған қалалар мен ауылдар салынды. Сол үшінде Қазақ жерінде көбіне көп бір орталықтандырылған қала болды және бәрі соған бағынышты болады, көбінесе бұл Хандықтың ордасы. (Сығанақ; Сарай-Берке; Сарайшық; Алмалық және т.б.)

Жалпы айтқанда қала жалпы көбіне көп ауылдарда тұрды, себебі көшпелі мал-шаруашылығы негіз болды. Оған дейін қалалар "Ұлы Жібек" жолының бойында салынып соңында соғыстан не биліктен дамымай қалды. Ал ауылдағы өмір көшпелі халыққа ыңғайлы болды және әзірге кешу елдегі рулық достықтарды сақтайды.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

-түс келе Жошы Ұлысынан қалған мемлекетті жойды, ал Орда Еженнің Ақ Ордасы 1428 ж. Алтын О.-дан кейін құлап, Әбілқайыр хандығына айналады (1428-68) Шайбани ұрпақтарының ықпалының үстемдігі ең соңында Керей мен Жәнібекпен басталып 1465 ж. Қазақ хандығы құрылып, Сыр бойындағы қалаларды соғып Мұхаммед Шайбаниді (болашақ өзбектер) Мауреннахрға көшіріп жібереді. Шайбанилер Темуридтерді ығыстырып өзбек хандығы сол жерге қайтарылады. Ал Қазақ хандығы ұлғайып Ақ Орданың орнын басады. Көріп тұрғанымыздай 1300-1400 ж. жылдардағы оқиғалар мен құбылыстар ең соңында Қазақ хандығының құрылуына алып келді.
Бұл оқиғаларда: Алтын Орданың құлы, бөлінуі (Ақ Орда) Әмір Темірден таяқ жеуі; Шайбанилықтардың әміршігі де барлығында көрініс алады. Ең соңында Қазақ хандығы құрылып осы тарихта мәңгі өшпес дақ қалдырады.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Жалпы білім беретін пәндер бойынша 9-11 (12) сынып оқушыларына арналған Республикалық олимпиаданың аудандық кезеңі

Районный этап Республиканской олимпиады для учащихся 9-11 (12) классов по общеобразовательным предметам

Қатысушылардың жұмыстарын шифрлауға арналған титул парағы
Титульный лист для шифрования работ участников

Шифр: Қт-10-03
(бақылаушы толтырады)
(заполняет наблюдатель)

Пән (предмет): Қазақстан тарихы

Облыс/қала (область/город): ____________________

Аудан (район): ____________________

Тегі (Фамилия): Мақсат

Аты (Имя): Имабат

Мектеп (Школа): С. Сейфуллин ат. №11 ЖББОММИ

Сынып (Класс): 10

Оқыту тілі (Язык обучения): Қазақша

Қазақстанның XIV–XV ғасырлардағы экономикасы.

Сөздің ең ұлысы – тарих.
А. Байтұрсынұлы

Тарих – кез келген ұлттың өткені мен бүгінін байланыстыратын алтын көпір, мәңгілік кітап. Ол рухани ұстаз ретінде өткеннен сабақ алып, болашаққа нық қадам жасауға баулиды. Осы тұста көшпелі және отырықшы өмір салтын ұстанған қауым өкілдерін бір жерге шоғырландырып қана қоймай, олардың ықпалдаса өмір сүруін қамтамасыз еткен қазақ жері мен елінің тарихын айтпай кету – зор қателік.

1. Мал шаруашылығы мен егіншілік

Біздің заманымыздан бұрын ~~...~~ ІІІ мыңжылдықта Ұлы дала төсінде көшпелі өмір салты қалыптасты және онымен қатарласа мал шаруашылығы да кең етек жая бастады. Көшпенділердің бұл қажеттілігі Алтын Орда, Ақ Орда, кейін құрылған Қазақ хандығында да сақталып, өз жалғасын тапты. Қай кезеңде болмасын, халықтың мал шаруашылығымен айналысу сипаты біртекті болды. Олар жыл мезгілінің, табиғи ортаның өзгерісін бақылай отырып, малдың өсуіне қолайлы жағдай жасау мақсатында уақытылы қоныс аударуды (қыстау, жайлау, күзеу) қолға алды. Өскен малдың етін жеп, сүтін ішіп, жүні мен терісінен киім-кешек немесе кілемше жасады. Төрт түліктен көшіп-қонып жүруге ыңғайлы бо-

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ "ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

лу үшін жиналмалы киіз үйлерде тұрды. Кең байтақ далада жүріп осылайша күн көрді, мал шаруашылығымен айналысты.

Дегенмен, қазіргі Қазақстанның оңтүстігі мен Жетісу аймақтарында отырықшы өмір салты қатарласа өрбіді. Сырдария бойындағы халық арпа, бидай, тары өсірумен айналысты. Егіншілікпен айналысатын жұрт көшпелілерді дәнді-дақылдармен қамтамасыз етсе, көшпелілер отырықшы халықты ет және сүт өнімдерімен қамтамасыз етті.

Осылайша қазақ жерінде егіншілік те, мал шаруашылығы да қатар дамыды. Менің ойымша, олар бір-бірінің қажеттіліктерін жаба отырып, дамудың жаңа сатыларына көтеріле білді.

2. Әлеуметтік-экономикалық қатынастар.

XIV-XV ғасырларда Шығыс Дешті Қыпшақ даласында орныққан мемлекеттердің әлеуметтік құрылымына қарап, оларда әлеуметтік жіктелістің болғандығын аңғарамыз. Мысалы, Шағатай ұлысының шығысында құрылған Моғолстан мемлекетінде тек Тоғылық-Темір (ақсүйек) ұрпақтары билеуші атала алады. Ал, билеушінің уәзірі ретінде тек дулат тайпасынан шыққан Поладшы ұрпақтары тағайындала алатын еді. Сонымен қатар, Алтын Орда мен Ақ Ордада ақсүйек өкілдеріне тән жазасы тағайындалмайтын еді, олар тек билеуші бұйрығымен жазаланатын. Осындай жағдайларға қарамастан, билеуші топ өкілдері халықпен жақсы қарым-қатынас-

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ "ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

ты сақтау үшін түрлі амалдарды қолданды. Мы-
салы, жайылып алынған жерлерде діни қасиет жаса-
мау туралы Шыңғыс ханның сөзі бірнеше ғасыр
бойы өз өзектілігін жоғалтпады. Сондай-ақ, 14-15 — ға-
сырлардағы мемлекеттерде „хан - билер - халық" үшт-
гімен тұрақты құрылтай жиналыстарының шақы-
рылуы бұл елдерде әлеуметтік шиеленістің алдын
алу шарасы ретінде орынды деп ойлаймын.
Әлеуметтік қатынастардан бөлек, бұл мемлекет-
терде экономикалық қатынастар жақсы да-
мыды. Ұлы Жібек жолы бойында орналасқан елді-
мекендерде сауда дамып, қалалар салынды, мәдениет қа-
лыптасты. Бұл экономикалық қатынастардың дамуына жел-
ді.
Қорытындылай келе, XIV-XV ғасырлардағы Қазақстан-
дағы әлеуметтік-экономикалық қатынастар ежел-
ден келе жатқан белгілерді сақтай отырып та,
дами алғандығын айтқым келеді. Дәстүрлі өркениет
тек „артта қалушылық", „ескілік" сөзімен үндеспейді.
Тек оны заманыға қарай бейімдеп отыру қа-
жет.

3. Мемлекеттердің ішкі құрылысы.

Ортағасырларда үлкен территорияны алып жат-
қан мемлекетті басқаруды жеңілдету ~~сүйен~~ ~~үш~~
үшін аумақты „қанат" деп аталатын жі-
шілік бөліктерге бөлу тиімді еді. Мысалы, бүкіл
Дешті Қыпшақты алып жатқан Алтын Ор-
да Алтайдан Еділге дейін „сол қанат", Еділден

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Дунайға дейін "оң қанат" бағын бөлінді. Оң қанаттың билеушісі алғашында Бату болды, ал сол қанаттың билеушісі боп Орда Ежен тағайындалды. Сонымен қатар, бұл екіншілік аумақтардың жеке астаналары болған-ды. Нақтырақ айтсақ, ~~Жайық өзені~~ Еділ өзені бойында орналасқан Сарай оң қанаттың; Сырдария өзені бойында орналасқан Сығанақ қаласы сол қанаттың астанасы лауазымын иеленді. Әр қанат еркін шешім қабылдап, дербес ішкі және сыртқы саясат жүргізу мүмкіндігіне ие болды.

Осылайша, алып мемлекетті басқаруда тиімді әдісті қолдану үшін сонау ортағасырларда қалыптасқандығына көзім жетті. Қазіргі таңда ештеңе ауадан пайда болған жоқ. Барлығы – өткенде пайда болған дүниелердің жаңарған нұсқасы.

4. Қалалық және селолық қоныстар.

Көшпелік жағдайда мал шаруашылығымен айналысқан қазақ жерінің тек оңтүстік және Жетісу аймақтарында қала мәдениеті дамыды. Себебі, бұл өлке арқылы ~~іри сауда~~ Ұлы Жібек жолы өтті. Халықтың көптеп отырықшылануы нәтижесінде бұл жерлерде құдық баса, кейін шағын қалашықтар пайда бола бастады.

Негізі калалық қалаларда жаңа құрылыс түрлері салынып, олар жылдан-жылға дами берді. Түркістан, Тараз, Сайрам, Сығанақ, Баласағұн секілді ірі қалаларда кітапхана, мешіт, шеберхана

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

сында ғимараттар орналасты. Бұл өлкеде тіпті, кәріс жүйесі де қалыпты норма болып есептелінді. ~~Сауда~~ Оңтүстіктегі қалалар мен мемлекеттің экономикасы сауда жолы арқылы өткен көпестерден салық ретінде түскен пайда есебінен көркейе берді.

Алайда, XIV ғасырдың соңы мен XV ғасырдың басында бұл жағдай өзгерді. Әмір Темірдің қазақ жеріне жасаған жорықтары нәтижесінде қалалар тас-талқан болып қиратылды. Сонымен қатар, XV ғасырдағы географиялық ашулар нәтижесінде Ұлы Жібек жолы өз маңызын жоғалтып, оның бойындағы қалалардың экономикасы өз дамуын тоқтатты.

Орта ғасырларда қала мәдениетінің дамуы біз үшін үлкен жетістік болды. Ол өзімен бірге басқа да жаңалықтарды алып келді. Кейінірек, қалалардың өрлеу кезеңіне тосқауыл қойылды. Алайда, кей адамдар секілді Әмір Темір жорықтарының тек жаман жағын көруге болмайды. Бұл жағдай қазақ халқының қалыптасу үдерісін жылдамдатуға өз үлесін тигізді. Тарих осысымен де қызық. Ол бізді оқиғаны екі жақты қарастыруға баулиды.

5. Керуен жолдары, сауда және ақша айналымы

Әр мемлекет үшін экономикасын дамытуда сауда және ақша ұғымдары ерекше рөл

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ "ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

атқарады. XIV – XV ғасырларда кеңінен саудасы өз шарықтау шегіне жетті. Ол арқылы қазақ жеріне түрлі мәдениет, өнер және шаруашылық түрлері келді, ақша айналымы дамыды. Саудада алтын динарлар, күміс дирхамдар және қола фельстар кеңінен пайдаланыла бастады. Сауда-саттықтан бөлек ақшалар саяси салада да үлкен рөл ойнады. Мысалы, Алтын Орда ~~кез~~ мемлекетінде Мөңке Темір өз атынан ақша ~~шығарып~~, шығаруы – оның дербестікке ұмтылғандығын білдіреді. Осындай айланы Кебек хан да қолданды. Ол шығарған "кебек" ақшаларды ~~[illegible]~~ дербестікке ұмтылудың нышаны ретінде қарастыруға болады деп ойлаймын.

Қорытындылай келе, XIV – XV ғасырлардағы сауда айналымын тұрақсыз ~~деп айта~~ болды деп есептейтіндігімді айтқым келеді.

Жоғарыда айтылған ойларымды саралай келе тарихтың аса үлкен емес, кішкене оқиғалардан құралған тізбек екеніне көзім жетті. Әрбір деталь, әрбір оқиға – жаңа дүниенің бастауы. Қазақстанның XIV-XV ғасырдағы экономикасы, тарихы дәл осы үлгіде өрбіген, дамыған. Бастауын ежелден алатын қазақ даласының тарихы өз жалғасын таба берсін.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ "ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Жалпы білім беретін пәндер бойынша 9-11 (12) сынып оқушыларына арналған Республикалық олимпиаданың аудандық кезеңі

Районный этап Республиканской олимпиады для учащихся 9-11 (12) классов по общеобразовательным предметам

Қатысушылардың жұмыстарын шифрлауға арналған титул парағы
Титульный лист для шифрования работ участников

Шифр: Қт-11-01
(бақылаушы толтырады)
(заполняет наблюдатель)

Пән (предмет): Қазақстан тарихы

Облыс/қала (область/город): ______

Аудан (район): ______

Тегі (Фамилия): Ниетқали

Аты (Имя): Гүлжайна

Мектеп (Школа): С. Сейфуллин ат. №11 ЖЖАОММЛИ

Сынып (Класс): 11

Оқыту тілі (Язык обучения): қазақ

Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігінің сыртқы саяси қырлары (1991 - 2012 жылдар)

Еліміздің жері ұлан-ғайыр. Әлемде 9-шы орында, картада түйе табан басқандай анық көрініп тұр. Осындай үлкен елдің жерін қорғау үлкен іс, үлкен жауапкершілік.

Тәуелсіздік алғаннан кейін елді шет елдердің көзінен таса ұстау үшін Елбасымыз бірегей шаралар жүргізді, белсенді қозғалды. Соның ішінде көп елмен достық қарым-қатынасты ұстады. Әлемдік деңгейдегі ұйымдарға кірді.

Солардың ішінде шекараны қорғау, елдегі азаматтардың мүддесіне жұмыс жасауға байланысты ұйым – ЕҚЫҰ-ға мүшеміз. Оған төраға да болған болатынбыз. Әлі осы ұйымға ұқсас ұйым Азиядағы, соның ішінде Орта Азия елдеріне байланысты ұйым – НШЫҰ. „Бұл ұйымдардың жалпы мақсаты не?" деген сұрақ туындауы заңдылық деп ойлаймын. Бұл ұйымдар көршілес елдермен достық қарым-қатынасты қалауын, шекараны қорғауға, кез-келген бір жағдайда бір-біріне көмектесу үшін құрылады. Ал сол мақсаттары орындалып жатыр ма десек, мен „иә" деп жауап берер едім. Себебі, шекара бойынша еш дау туындап жатырған жоқ, ел азаматына төнген қауіп жоқ. Оның үстіне, жақын арада болған су тасқыны Қазақ елін біраз қиын жағдайға түсірген болатын, алайда осы ұйымдарға мүше елдердің көмегі жағдайды сәл де болсын оңалтқан еді.

Сондай ұйымдардың бірі Шанхай ынтымақтастық ұйымы (ШЫҰ). Алғашында Шанхай бестігі деп аталған болатын. Бірақ, жаңа елдердің қосылуына байланысты 2002 жылы Шанхай ынтымақтастық ұйымы болып атауы өзгереді. Бұл ұйымға мүше болуымыз екі алапат

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ "ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

елдің (Қытай мен Ресейдің) арасындағы достық қарым-қатынастың жақсаруына ықпал етеді.

КСРО ыдырағаннан кейін жерлері бөліске түсіп, қазіргі шекарамен қалады. Бірақ әлі де болса бөлінбей қалған бір жер болатын. Ол - Каспий теңізі. Елдер өз тәуелсіздігін алғаннан кейін бірнеше жыл өткен соң, Каспий теңізіне иелік ететін елдер арасында осы мәселе қарастылады. Сөйтіп, Каспиймен шекаралас бес ел оны бөліп алады. Бізге оның солтүстік-шығысы тиесілі. Алайда, өзіндік ерекшелігі бар бұл көл қазіргі таңда жол үстінде. Арал тартылып жатқанда, Каспий тартылып, өзіндік символына айналған жануарлары біртіндеп жойылу үстінде. Дегенмен елдер біртіндеп ~~қор~~ осы мәселелерді қарап, жауабын іздеп жатыр...

Қазіргі біздің шекарамызды белгілеу тәуелсіздік алғаннан кейін емес, оған дейін болған болатын. Ең алғашқылардың бірі болып Тұрар Рысқұлов белгіледі десек болады. Себебі, ол нағыз коммунист болған болатын, айбында, ақылдылығы да ерекше көзге түсетін. Сол қабілетінің арқасында Ленинге ұнаған болатын. Ол қазіргі тілмен айтқанда Лениннің оң қолы болған. Екеуі бір түн бойы картаға қарап, Қазақстанның шекарасын белгілеген... Сол кезде қоршаулы қалған жерлерді соңынан қосып алады. Соның бірі Солтүстіктегі Қостанай облысы. Бұл облысты қосып алуда біраз тер төккен Ахмет Байтұрсынұлы болатын. Қазір біз дәл сол кездері жасалған шекара~~да~~мен бір тұтас ел болып отыр~~ар~~мыз. Иә, Ресейге ең алғашында кіргенде әлде-қайда үлкенірек болдық, бір емес, екі емес, бес облыс Ресей құрамында қалып қойды, онымен бірге ата қоныстан кеткісі келмейтін қандас бауырларымызда қалды. Ал қалған елдермен шекара дұрыс бөлініп, қазір елдер арасында даулы жер жоқ болып отыр.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ "ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Қорытындылай келе, қазіргі шекара да, ұтымды да қауіпсіз дей аламын. Оған себеп, еліміздің көптеген елдермен достық қарым-қатынасы, ұйымдарға мүшелігі. Ұйым мүшелері де байқасақ, ТМД-ға мүше елдер немесе КСРО-ның құрамында болған елдер. Барлығының көздегені бір, шекарасын қорғап, ұлттық мүддесін сақтау. Бұл еліміздің жақтастары да көп дегенді білдіреді. Бұл сыртқы саясатты дұрыс жүргізіп отырғанның белгісі.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Жалпы білім беретін пәндер бойынша 9-11 (12) сынып оқушыларына арналған Республикалық олимпиаданың аудандық кезеңі

Районный этап Республиканской олимпиады для учащихся 9-11 (12) классов по общеобразовательным предметам

Қатысушылардың жұмыстарын шифрлауға арналған титул парағы
Титульный лист для шифрования работ участников

Шифр: Ҡт-11-02
(бақылаушы толтырады)
(заполняет наблюдатель)

Пән (предмет): Қазақстан тарих

Облыс/қала (область/город): Батыс Қазақстан облысы, қ. Орал

Аудан (район): ____

Тегі (Фамилия): Асылбек

Аты (Имя): Айназ

Мектеп (Школа): С.Сейфуллин ат. №11 ДБАОММЛИ

Сынып (Класс): 11

Оқыту тілі (Язык обучения): қазақ

Қазақстан Республика болып жарияланғаннан кейін оның алдында қауіпсіздік, шекараны белгілеу және басқа елдермен одақ құрып, достасу шаралары тұрды. Қазақстан өз тәуелсіздігін 1991 жылы алды, сол уақыттан бастап ол өз тәуелсіздігін сақтап келе жатыр.

Қауіпсіздіктің талаптары бұрынғы уақытпен салыстырғанда қазір өзгерістерге ие. Мысалы, қағанаттар уақытында өте қауіпті болды және мемлекеттер күші мен қарулары бірдей болды. Одан кейінгі XIX ғасырлардағы көтерілістер кезіндегі қауіпке қазақтар қарсы тұра алмады, әсіресе Ресей тарапынан болды. Қазір болса, қару мен әскер бұрынғыдай емес және олар қауіпсіздік сақтап тұрған негізгі күштердің бірі, ал ең негізгісі ол АҚШ және Ресей сияқты үлкен, әлемдік державалармен достық қарым-қатынас құру. 21 ғасырда әр елде күшті жабдықталған әскер бар, бірақ олардың бәрінде күшті одақ жоқ. Сонымен қатар, қазіргі уақытта интернет жүйесінде алаяқтар өте көп және олар желілер, мобилді қосымшалар арқылы адамдарды алдайды. Бұл алаяқтықты тоқтату үшін кибер қауіпсіздікті ойлап тапты. Кибер қауіпсіздік адамдардың жеке акаунттарын, мәліметтерін сақтап, оны ашып алуға жол бермейді. Осы кибер қауіпсіздік тек қазіргі постиндустриалды заманның талабы, себебі, одан бұрын интернет бұндай қарқынмен дамымаған. Қазақстан Азияда орналасқандықтан ол басқа Шығыс елдерімен өзара іс-қимыл және сенім шаралары жөніндегі кеңеске қатысады. Азия елдерінің бұл кеңесті құруы олардың біртұтас, бір-біріне көмектесетіні жайлы айту болды. Бұл кеңестегі Азия елдері бір-біріне соғыс ашпайды және жақсы сауда қатынасын жүргізеді. Жалпы, шығыс елдері Еуропа державаларынан тәуелсіздік алған кезде олар бір-бірімен ынтымақтастық ұйымдарын құра бастады. Сол ұйымдардың бірі Шанхай Ынтымақтастық ұйымы. Есімі көрсетіп, атап тұрғандай бұл ұйым Қытайда пайда болды, себебі Шанхай Қытайдың ірі қалаларының бірі. Бұл ұйымға Қазақстан, Қытай, Өзбекстан сияқты Азия елдері мүше болды. ШЫҰ (Шанхай ынтымақтастық ұйымы) алдына мақсатына сауда, достық және ынтымақтастық қағидаларын қойды.

Қазақстан аумағында әлемдегі ең үлкен көл, Каспий теңізі орналасқан.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ "ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Ол тек Қазақстан емес, сонымен қатар Түркиямен шектескен. Каспий мұхитқа шығпайтын болғандықтан көл саналады. Каспий теңізі судағы сауда құқығын иеленді, себебі, ол тағы бірнеше елдердің территориясында орналасқан. Сонымен қатар, Каспий теңізі туристтік жерге айналды. Әртүрлі шет елдерден туристтер осы Каспий теңізінде шомылу үшін Қазақстан жеріне, яғни Маңғыстау мен Атырау облыстарына келеді. Қазақстан жері көптеген Азия және Еуропа елдерімен шектес, олар, Қытай, Монғолия, Өзбекстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Ресей. Әлемдегі ең ұзын құрлықтық шекара ол Қазақстан мен Ресей арасындағы шекара болып есептелінеді. Осы шекараны белгілеу Қазақстан Республикасының тұңғыш президенті Н.Ә. Назарбаевтың қолында болды. Ол 1991-2019 жылдар аралығында президент болды. Ол тәуелсіздік алғаннан кейін керемет дипломатиялық сыртқы саясат жүрізді. Н.Ә. Назарбаев ынтымақтастық ұйымдарға кіріп, БҰҰ мүше болып, басқа елдермен достық қарым-қатынас орнатты, сонымен қатар Қазақстан КСРО-дан бөлініп шыққаннан кейін елдің территориясын нақтылады.

Қорытындылай келе, Қазақстан тәуелсіз ел болғаннан кейін, осы тәуелсіздікті сақтап қалу үшін жоғары дипломатиялық саясат жүрізген, осының арқасында 35 жылдан астам уақыт ол егемен ел болып аталады. Осы 1991-2012 жылдар арасындағы ұлттық қауіпсіздіктің сыртқы қорларын жүзеге асырған басты тұлға деп еліміздің тұңғыш президенті Н.Ә. Назарбаевты айта аламыз, себебі, осы жылдар аралығында ол елді биледі.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Жалпы білім беретін пәндер бойынша 9-11 (12) сынып оқушыларына арналған Республикалық олимпиаданың аудандық кезеңі

Районный этап Республиканской олимпиады для учащихся 9-11 (12) классов по общеобразовательным предметам

Қатысушылардың жұмыстарын шифрлауға арналған титул парағы
Титульный лист для шифрования работ участников

Шифр: Қт-11-03
(бақылаушы толтырады)
(заполняет наблюдатель)

Пән (предмет): Қазақстан тарих

Облыс/қала (область/город): Орал

Аудан (район): ____

Тегі (Фамилия): Мұрат

Аты (Имя): Әсем

Мектеп (Школа): С.Сейфуллин атындағы №11 ДБАОММЛИ

Сынып (Класс): 11

Оқыту тілі (Язык обучения): қазақ

Тарих- өткен мен бүгінді байланыстаратын алтын көпір. Адамзат тарихы бастау алатын тас дәуірінен бастап, оның кезең-кезеңмен дамуы, жалпыға ортақ түркі халықтарының өмір сүруі, моңғол шапқыншылығы, қазақ хандығының құрылуы, дамуы, отарлық езгі, тәуелсіз Қазақстан деп жалғасатын көлемді, саналы бір тұлғаның ғұмыры секілді өрбей береді. Тарихты асау теңіздің толқына теңер едім. Барлық мәдениет, халық бастауын толқын секілді бірдей қарқынмен алады ал оны сол бойда ұстап қалу немесе тауға да, тасқа да соғылу әркімнің өз күшінде. Сол секілді қауқары жеткен ел өз тарихын өзі жазып тарихта қалса, енді бірі жанбай жатып сөніп қалды. Бірақ осы тарихты жасайтын, оның сәнін келтіретін негізінен тұлғалар, олардың өмірі, жүріп өткен сара жолы, артына қалдырған мұрасы екенін ұмытпағанымыз жөн. Тағы бір жағынан қарап көрсек тұлғаларды тарих мінберіне шығаратын ол өмір сүрген заман екенін аңғарамыз. Заманы қанша қиын болса, тұлғасы соншалықты мықты, рухты болып келеді. Мысалы бодандықтың бұғауында болған қиын кезеңде қазақтың біртуар азаматтары зиялылар қазақты құтқарамыз деп өмірлерін сарп етті! Солардың бірі қазақ тіл біліміне зор үлес қосқан Ахмет Байтұрсынұлы, ұлт көсемі Әлихан Бөкейханов. Осы турасында Ә.Бөкейханұлының мына бір сөздері ойға ұялатады "Тарих - түзетуші және үйретуші. Ол болашақтың тарихын болжауда басты рөл атқарады" [1]. Тарихтың болашақтың жалғасы екенін бағамдаған фразаны әкеліп отырып тағыда бір көлемді пікірмен бөліскім келеді. Шыңғыстың ұлы ойшыл-

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ "ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

дағы "Тарих өткеніміздің куәсі бүгініміздің үлгісі мен өнегесі, болашағымыздың асыл қазынасы"[2]-деп баға берген екен. Осы тарихтың әрі қарай заман өрбейтіні, қай шыңды бағындыратына, кімнің келіп кімнің кететіні болашақ ұрпақ бізге тікелей байланысты.

①. Қазақ халқы ғасырлық езгінің кісенін шешіп, жарқын болашаққа алғаш қадам басқан күннен бастап мемлекетті дамыту үшін бірқатар жобалар жасап, заңдар қабылдады. Ел дамуының басты көзі етіп экономиканы алған болатын. Себебі "алдымен экономика кейін саясат"-деген ұстанымды ел басшылары дұрыс деп тапты. Еліміздің дамуын 3 кезеңге бөліп қарастырсақ болады. 1991-1994 жылдары бірінші кезең. 1992 жылы қаңтарда баға босатылып, жекеменшікке рұқсат берілді. 1993 жылы 15 қарашада ұлттық валюта қолданысқа енді. Екінші кезең 1995-1999 жылдарды қамтиды. 1995 жылы 30 тамызда ата заңымыз қабылданып соған сәйкес қауіпсіздікті қамтамасыз ететін күш қорғау органдары құрылды. Отанымыздағы халықтар қауіпсіздігін сақтау, достастығын жалғастыру мақсатында Қазақстан халқы ассамблеясы 1995 жылы 1 наурызда құрылған болатын. Ал үшінші кезең 2000 жылдардан бастап бүгінге дейін жалғасып жатыр. Осы аралықта біз бірқатар әлемдік маңызы бар ұйымдарға мүше болдық. Мысалы Еуропа ынтымақтастық ұйымы, ислам қауымдастық ұйымы және ең маңыздысы әлемді қауіпсіздіктің мызғымастығы ретінде 1992 жылы 2 наурызда БҰҰ-ға мүше болдық. Осы аталған шаралар Қазақстан Республикасының 2012 жылы жарияланған дамыған 30 елдің ішіне кіру және қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін жасалған болатын.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

2. Халықтар арасындағы сенім бейбіт өмірдің басты көзі іспетті. Бұл сенімді қалыптастыру үшін тәуелсіз елдер өзара шарт жасасады, келісімге келеді. Осы тұрғыда Қазақстан зайырлы ел болса да, халқының басым көпшілігі ислам одан қалғаны христиан дінін ұстанатынына байланысты діндер бойынша дүние жүзінің құрылтайы әр 4 жыл сайын өткізіліп тұрады. Онда діни қақтығыстарды болдырмау, жеке тұлғаның көзқарасын сыйлау сынды мәселелер талқыланады. Одан бөлек азиялық елдер Түркменстан, Қазақстан, Өзбекстан, Қырғызстан ~~да~~ халықтары ТМД-ға бірікті. Бұдан да басқа өзара сауда, экономикалық байланыс секілді көптеген іс-шаралар, келісімдер жүргізілген болатын. Бұндай жиындар мемлекеттер үшін және олардың арақатынасы үшін өте маңызды. Себебі осындай жиындар арқылы ушыққан мәселелерді шешіп, жаһан зардаптарынан алдын алып, достастықты сақтауға болады.

3. Елдер арасындағы тату байланыс мынау соғыс өрті тұтанып тұрған алмағайып заманда ең маңызды зат деп ойлаймын. Ел тұтастығын сақтау үшін мемлекет өз ішінде реформалар жасап, заң қабылдауы жақсы әрине бірақ мұнымен шектеліп қалмай басқа елдермен де дипломатиялық байланыс орнату дұрысырақ. Осындай мақсатты негізге ала отырып құрылған Шанхай ынтымақтастық ұйымы өз жұмысын әлі жалғастырып келе жатыр. Қытай, Қазақстан, Ресей, Қырғызстан және тағы басқа елдер енген бұл ұйым экономикалық байланыстарға негізделген. Егер осы қарқынмен жұмыс істеуді жалғастыра берсе көптеген жаңашылдықтар орнайтынына кәміл сенемін.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

(4) Каспий теңізі Қазақстандағы бірден бір табыс көзі және шет елдермен байланысқа түсетін әйбебап табиғи ~~жаратылыс~~ байлық. Осы теңіз арқылы біз еуропа елдерімен теңіз саудасын жетілдіріп келе жатырмыз. Қазақстан үшін маңызды теңіз болғандықтан ол заң алдында қорғалып, мәртебесі жоғарылатылды. Оны ластауға, күнделікті қолданыс көзі ретінде қолдануға тыйым салынған және бұл іске де жауапты мекемелер мен адамдар сайланған. Сонымен қоса Каспий теңізінде тұз шөлшерінің көп болуына байланысты ол жақтан тұз өндіріледі және балықтың көптеген түріне мекен деп айта аламын. Осындай ұлттық маңызы бар байлықтарды сақтау үшін оның мемлекет тарапынан қорғалуы ең дұрыс шешім.

(5) Ең алдымен мемлекет болуы үшін әр елге керек 5 зат бар. Олар халықтың егемендігі, халқының болуы, билік көздерінің бөлінуі, өзара салық жүйесінің болуы және соңғысы шекарасының белгіленуі шарт[3] Осыған сәйкес Қазақстанда өз егемендігі тәуелсіз ел болуда осы шарттарды орындаған болатын. Жер көлемі бойынша 9-орынды алатын Қазақстан өз шекарасын да 5 мемлекетпен шектеседі. Олар Ресей, Қытай, Қырғызстан, Өзбекстан, Тәжікстан. Негізгі аумағы жағынан Қазақстан арғы ата бабасы түркілердің, қазақ хандығының негізі болған сол қалпында әлі сақтап тұр. Тек кеңес үкіметі кезеңінде ғ 1924 жылы болған межелеуде Орынбордан айырылып қалғанымыз болмаса аумағымыз бүгінімізге де болашағымызға да толық жететініне сенімдімін. Тек жердің асты мен үстіндегі байлықты игерсек келер күніміз әрі дамылайтын сөзсіз!

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Қорытындылай келе, Қазақстан Республикасы ұлттық қауіпсіз ел боларда көптеген жаңалық шешімдерді жүзеге асырып, ел дамуын басқа елдермен байланыстыра отырып тәуелсіз дамушы мемлекетке қол жеткізді. "Ел болам десең бесігіңді түзе"[4] деп халық нақылында айтпақшы Қазақстан даму жолында басынан бастап дұрыс көзқарас ұстады, олқылықтарды түзеді сөйтіп аяққа тұрды. Әлі де дамытатын, өзгертетін, біз бағындырар белес көп тек ол үшін сіз болып, біз болып күш салуымыз керек. Адам өз өмірін өзі жасайды дәл сол секілді біз өзіміз өмір сүргіміз келетін қоғамды өзіміз жасай аламыз тек іргетасы берік болса болғаны. "Елу жылда ел жаңа"[5] жаңа Қазақстанды армандай бермей, сонда өмір сүрейік. Тәуелсіздігіміз мәңгілік болсын.

[1] - 11-сынып Қазақстан тарихы 2-бөлім.
[2] - adebi portal сайтынан.
[3] - 11-сынып Дүниежүзі тарихы 1-бөлім.
[4],[5] - қазақ мақал мәтелінен.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Жалпы білім беретін пәндер бойынша 9-11 (12) сынып оқушыларына арналған Республикалық олимпиаданың аудандық кезеңі

Районный этап Республиканской олимпиады для учащихся 9-11 (12) классов по общеобразовательным предметам

Қатысушылардың жұмыстарын шифрлауға арналған титул парағы
Титульный лист для шифрования работ участников

Шифр: Бт-11-04
(бақылаушы толтырады)
(заполняет наблюдатель)

Пән (предмет): Қазақстан тарихы

Облыс/қала (область/город): ____

Аудан (район): ____

Тегі (Фамилия): Исатай

Аты (Имя): Дана

Мектеп (Школа): С.Сейфуллин ат №11 ДББОММЛИ

Сынып (Класс): 11

Оқыту тілі (Язык обучения): қазақ тілінде

Қазақстан Республикасы өз тәуелсіздігін 1991 жылы 16 желтоқсан күні қабылдады. Ата-баба рухын қастерлеп, аманатына қиянат жасамау, қанын төгіп, жанын берген жерді қорғау, "Мәңгілік Ел" ұстанымын жалғастыру тұру қажет. Бабаларымыз найзаның ұшымен, білектің күшімен қорғаған жерді, біз білімен, бейбіт келісіммен сақтап қаламыз.

Бұл орайда жаһандық мәселелер мен ел қауіпсіздігі жөнінде мәселелер туған болатын. Бұрынғы патша уақытының, одан кейін Кеңестік биліктің құрамында болған қазақ жері жаңа талаптарға сай, бәсекеге қабілетті, бейбіт мемлекет болуы қажеттігін. Басқа мемлекеттер құрдап, тәуелсіздік алуына үлес қосқандардың, дамыған елдердің қатарына жету үшін көптеген жұмыстар атқарылу керек болды. Еліміз алғашқы Ата Заңын 1993 жылы 28 қаңтарда қабылдады. Бірақ уақыттан соң, 1995 жылы қайта түзетулер енгізіліп, 30 тамыз күні қабылданды. Бұл басқа мемлекеттермен бір қатарда тұруына, елеміздің ел екендігі айқын көрінісі болды. Ең алдымен жер мәселесі, Жаһандық, экологиялық-жағдай сияқты мәселелер көтерілді. Ұлттық қауіпсіздік, нарықтық экономика да шетел инвестицияларын тарту шаралары жүргізілді. 1997 жылы қабылданған "Қазақстан-2030" стратегиясының ең бірінші тармағы "Ұлттық қауіпсіздікпен" тұрды. Көрші мемлекеттермен, шет елдермен бейбіт қарым-қатынас жасау мәселелері туындады.

Қазақстан Азиядағы өзара іс-қимыл және сенім шаралары жөніндегі кеңесін құрды. Бұл кеңес Азия мемлекеттеріндегі қауіпсіздікті, бірлесуде сенім білдіруге деген кепіл болды. Қазақстан Республикасының тұңғыш президенті Н.Ә. Назарбаев біршама шаралар жүргізді, ұйымдарға қосылуға біршама үлес қосты. XX ғасырдың соңғы жылдарында еліміздің біраз мемлекеттері алдағы уақытта өз көмектерін беріп, елімізді дамытуда, көрші елдермен достық қарым-қатынаста болып, тату өмір сүруге жағдай.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ "ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Мемлекетіміздің таза да бір қосылған ұйымы - Шанхай ынтымақтастық ұйымы. Қазақстан 1996 жылы құрылған, көрші елдермен жасалған бейбіт келісімшартқа қол қойды. Бұл ұйымның бастамасы Қытай мемлекетінің тарапынан болды. Ұйым құрамына Қытай, Қазақстан, Ресей, Өзбекстан және Тәжікстан кірген болатын. Бұл мемлекеттер арасындағы байланысты нығайтып, қара келісімге келіп, сауда жолдағы кедергіні, жаңалықтарда бірлесу, инвестицияларға қызыға бір-біріне деген қолдау көрсетуді көздейді. Шанхайда қабылданған келісімнің басты мақсаты мемлекеттер арасындағы сенімді бастамасы, достықты мен даму жолын бір арнаға сыйғыза жасауға көтерілу.

Каспий теңізі бірқатар елдерге ортақ, оның аумағы көрші елдермен де шектесіп жатқандықтан, теңіз байланысын орнатуда, теңіз көлігін жүргізуде пайдаланылып отыр. Бізге Қазақстанда орналасқан теңіз үшін Қазақстан мемлекеті оны басқа да мемлекеттермен бөлісуге, теңізді пайдалану мен теңіз экологиясын сақтай отыра, өз пайдасына да және көрші елдермен бейбіт қатынаста болу үшін де қабылдаған болатын. Каспий теңізі туризм, балық аулау салаларында да, көлік инфрақұрылымында да аса маңызды рөл атқарады. Құрлық ішінде географиялық орында орналасқан Қазақстан үшін бұл көлікте тиімді де, өзекті болды. Осындай шешім қабылдануы Каспий теңізінің құқықтық мәртебесін қорғауын, сақтауды.

Қазақстан даму жолында біршама өзгерістер енгізіп, шешімдер қабылдауда. АӨСШК, Шанхай ынтымақтастық ұйымы, ЕҚЫҰ, ДСҰ, БҰҰ, ТМД, ИЫҰ ұйымдарына қосылуды қабылдауы елімізге бірқатар пайдалар әкелді. Бұл ұйымдар Қазақстан Республикасы үшін өте маңызды болды, әрі өз жерін, бұзылмай тәуелсіз алды. 1992 жылы 2 наурызда БҰҰ-ға кірсе, 2010 жылы ЕҚЫҰ-ға үшін төрағалық етті, 2011 жылы ИЫҰ-ға қатысты. Міне, еліміздің көркейуінде маңызды рөл атқарған [illegible]

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

бірі осы. 2015 жылы қабылданған ДСҰ құрамына кіру еліміздің шығарма жолдың өзгерісінің нәтижесі болды. Бұл шешімдер еліміз үшін көп мүмкіндіктер ашты және дамыған елдер қатарына кіруге өз үлесін қосты.

Азиядағы өзара іс-қимыл және сенім шаралары төрағалығы кезеңіне кіру, Каспий теңізінің құқықтық мәртебесін сақтап қалу және Шанхай ынтымақтастық ұйымына кіру Қазақстан Республикасы үшін аса маңызды, әрі XX ғ өте өзекті болған мәселе болды. Ол жаһандық және өңірлік талаптарға сай, сыртқы саясатта ұлттық қауіпсіздікті сақтау мен қорғаудың айқын көрінісі болды. XXI ғасырға кіру, әрі нақты қадам жасау үшін өз үлесін тигізген шешім болды.

Осы орайда тағы бір мәселе туындады. Ол Қазақстан Республикасының шекті мемлекеттермен мемлекеттік шекарасын белгілеу болды. Бұл мәселе ең алдымен КСРО құрамындағы Қазақ АКСР кезінде 1920 жылы 12 қазанда қабылданған декларация кезінде туындаған болатын. XIX ғасырда 20 жылдар мен 60 жылдардағы реформалар өз әсерін тигізді. Қазақ хандығындағы хандық билікті жойып түбегейлі өз отарына қосып алған Ресей үкіметі жерді өз қалауынша бөлген болатын. 1731 жылы 19 қазанда Анна Иоановна Кіші жүзді қабыл алу жөніндегі грамотаға қол қойды. Одан кейін 1822-1824 жылдары Орынбор және Сібір қазақтары туралы жарғы қабылданды. XIX ғ 60-жылдары қазақ жері түбегейлі отар болды. XX ғасырдың басында ұлт зиялылары көтерілген, ұлт-азаттық күрестен кейін саяси жолда қазақ жері үшін көп еңбек етті. 1917 жылы I жалпықазақ съезінде Орынборда 5-13 желтоқсан күндері өткен съезде "Алаш автономиясы" құрылды. Бірақ үкімет қайта құлады. 1919 жылы КирРевКом құрылды.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Он сөттен бастап жер мәселесіне байланысты дау туындай түсті. 1920 жылы Қаз АКСР-і құрылып, оның шекарасы белгілеуді тиіс болды. Орынбор Жері құрамында қалып, қазақ жеріне Батыс Сібір, Орынбор, Түркістан генерал-губернаторлықтарының жер үлесі енді. Бұл Республикан шекара жалғасын салу еді. Ал Қытай империясымен Ресей арасында біршама дау туды. Бұл Қабдеш Жұмаділовтың "Соңғы көш" романында баяндалады. 1777 жылы ұйғыр мен дүнгендердің көшіп келе бастауы орын алды. Кезінде, 1771 жылы Абылай хан таққа отырған сәтте, Қытай елімен келісім жасасқан болатын. Екі ел империяның арасында, сол көшіп-қонуға рұқсат етілген Алтай мен Тарбағатай жерлері қытайларға да, қазақтарға да пайдалануға ~~рұқсат етіл~~ болатындықтан, біраз келіспеушіліктер орын алды. 1881 жылы "Петербург" келісімін жасасқан болатын. Міне, осы одаққа ресейге ауысу болады. Бұл Қазақстан шекарасының қалыптасуындағы тарихи сәттер. Қазірде, еліміз әлі осы аумақта, ата-баба қонысында өмір сүріп жатыр. Жеріміздің үлесі жер шарында 9-шы орында тұр, ал халқымыз 20 миллионға жетіп, демографиялық әлі де өспек. Қазақстан шекарасы 1936 жылдары Қазақ КСР-і болып қайта құрылып, 1990 жылы 25 қазан күні өз егемендігін алған еді. Атауы өзгертіліп, Республика болды.

Қазақстан қазір даму жолында сеніммен нық жатырған ел. Бейбітшілікпен заманы орын алған, түзелмей дүниеде өмір сүріп жатырмыз. Бұл Мемлекетіміздің белгілі ұйымдарда, Қара оныншылығымыздың Астанасында зор үлес қосқанының айқын дәлелі. Құқығын сақтап, заңды бұзылмайтын орыннан, заңға қайшы іс-әрекеттер орын алмауы жеріміздің байлығы, жасыл жазираларыздың, маңдайымыздан салқын самал соққан өткенінің белгісі. Сонымен, енді

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Шифрды ұйымдастырушы толтырады
Шифр заполняется организатором
Қm-11-04

Қатысушының шешімдерін толтыруға арналған өріс / Поле для заполнения решений участника Парақ / Страница № 5

Тыныштық орнаған заман, тәуелсіз Қазақстанның еңбегінің нәтижесі, Шетелдермен қатар көршілерімен достық, тату қарым-қатынас еліміз үшін маңыздылығын ең жоғарылатады. Бұл әлі де өз шешімдер мен "Мәңгілік еліміздің" бастамасы тағы, әр жолда әлі айнымас тер төгіп, еңбек ету бүгінгі еліміздің болашағын жарқын қылмақ.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Жалпы білім беретін пәндер бойынша 9-11 (12) сынып оқушыларына арналған Республикалық олимпиаданың аудандық кезеңі

Районный этап Республиканской олимпиады для учащихся 9-11 (12) классов по общеобразовательным предметам

Қатысушылардың жұмыстарын шифрлауға арналған титул парағы
Титульный лист для шифрования работ участников

Шифр: Қт-11-05
(бақылаушы толтырады)
(заполняет наблюдатель)

Пән (предмет): Қазақстан тарихы

Облыс/қала (область/город): ____________________

Аудан (район): ____________________

Тегі (Фамилия): Сагидоллаева

Аты (Имя): Турсынай

Мектеп (Школа): С.Сейфуллин ат. №11 ДБЖОММИ

Сынып (Класс): 11

Оқыту тілі (Язык обучения): қазақ тілі

„Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігінің сыртқы саяси қырлары (1991–2012 жылдар)"

„Тарих – түзетуші, үйретуші, келешек күннің болашағын білуде тарих анық құрал болмақ"
Әлихан Бөкейхан

„Сөздің ең ұлысы-тарих" деп А. Байтұрсынұлы айтпақшы, тарих атты ұлы ғылым өткен мен бүгінді зерттейді. Қарыштап дамып жатырған жаһандық дәуірде әр ғасыр, әр кезең, әр тарихи өзгеріс тарих беттерінде таңбаланбақ. Тарих атты қозғаушы күш өзінің жүріп өткен сара жолында түрлі тұғырлы мемлекеттерге өмір береді. Тамыры тереңнен бастау алатын бәйтерек сынды қазақ елінің тарихы өзі бай болған, сайын даласындай терең, тұңғиықта жатыр. Қазақстан мемлекеттілігінің қалыптасу эволюциясы көптеген сатылардан басталып, VI ғасырда құрылған түркі қағанатынан жалғасып, ғасырлар кейін тұғырлы Ақ Орда мемлекеті, XV ғасырда Керей мен Жәнібек құрған Қазақ хандығынан, Қазақ АКСР, Қазақ КСР одақтас республикадан, 91-де тәуелсіздігін алған Қазақстан Республикасы қалыптады. Қазақ елі әртүрлі ғасырларда өмір сүрсе де, сыртқы саясатқа үлкен көңіл бөлді. Дала демократиясы, ұлттық қауіпсіздік пен сыртқы дос пен дұшпанды ауызбірлікпен білу, көршілерімізбен келісімде, бейбітшілікте өмір сүру мемлекеттілігіміздің тірегі іспетті. Бүгінгі тәуелсіз Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігінің сыртқы саяси қырлары елдің саяси, дүниежүзілік аренада өзін негізгі ел ретінде таныстыруы айғағы болмақ.

1) Әлемді тарихтың із қалдырған арбасымен салыстырып көрейік. Қаншалықты көп қадам жасаған сайын, қанша өмірдің ирімдерінен

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ "ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

өткен сайын оның бағыты белгіленген жолын үшін өзгеріп отырады.
Әлемде дәл қазір, жаңа ғасыр, жаңа заман шеңберінде өзінің мақсат-мұрат, талаптарын, тәртіптерін жаңа арнаға өзгертеді. Шамамен он не (он екі) ғасыр бұрын мемлекеттер сыртқы саясатта өз-өзін қорғау үшін соғысты немесе зұлым қорған салды. Мәселен, біз б. II-IVғ кезінде ғұндардың „Ұлы халық аударуы" кезінде Қытайдың Цзинь империясы Ұлы Қытай қорғанын тұрғызды, яғни „батыс варварлардан" қорғану үшін. Ал бүгін мемлекеттің қауіпсіздігін сақтау үшін соғыс ашып, не қорған тұрғызудың қажеті жоқ, себебі адам сана дамыды, халықтың өзгерістерімен бірге дипломатия келді. I Дүниежүзілік соғыстан кейін әлемдегі бейбітшілікті сақтау үшін Ұлттар Лигасы құрылды. Адам тарихында ең қатерлі соғыс II Дүниежүзілік соғыстан кейін 1945ж Біріккен Ұлттар Ұйымы құрылды. Мақсаты- әлемдегі бейбітшілікті сақтау, мемлекеттер арасындағы дау-жанжалдарды болдырмау. 1992ж 2 наурызда Қазақстан БҰҰ-на мүше болды. Осылайша, халықтың негізінде үлкен өзгерістер орын алды. Халықтың және аймақтық қауіпсіздіктің жаңа талаптары енді кезекте өзара бейбіт келісімдер мен экономикалық, саяси, аймақтық, дүниежүзілік ұйымдар арқылы жүзеге асырылады.

2) Қазақстан Республикасы Еуразия құрлығының Азия бөлігінде орналасқан. Ғасырлар бойы Орталық Азияда уақыт бірлігінде ~~өзімен~~ шектескен мемлекеттермен дипломатиялық саясат ұстанған. Орталық Азияда орналасқан Қазақстан сияқты елдер XX ғасырда КСРО-ның құрамында болған. 1991ж КСРО құлағаннан кейін өз тәуелсіздіктерін алған. Азия құрлығындағы мүдделес елдер Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан, Ресей, сонда елдер 1994 жылы „Азиядағы өзара іс-қимыл және сенім шаралары жөніндегі кеңес" (АӨСШК) құрады. Ұйымның мақсаты ұйым

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

мүшелері арасындағы экономикалық, саяси интеграцияны жүзеге асыру, қауіпсіздікті қамтамасыз ету. АӨСШК-құрылуына ҚР-ның бірінші президенті болған Н.Ә. Назарбаевтың үлесі көп болды. Кеңес қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында түрлі талаптарға ие. Мүше мемлекеттердің бір-біріне қатысты шараларда өзара іс-қимыл жасауы және бір мемлекетке интервенция немесе қарулы қақтығыс сияқтыда қауіп төнсе қалған мүше мемлекеттердің көмектесуі қажет. АӨСШК-ның Қазақстан үшін маңыздар, себебі, шекаралас мемлекеттермен бір мүддеде болу, сенім шарасын жасау саяси тұрақтылықты қамтамасыз етеді.

3) Саясатта ұйымдар кеңістікті қамтуы бойынша екіге бөлінеді, ол дүниежүзілік және аймақтық ұйымдар. Дүниежүзілік ұйым деп БҰҰ-ны айта аламыз, әлемдік кеңістіктегі мәселелер қамтылатын, кез-келген бейбіт мүдде мемлекет мүше бола алатын ұйым. Ал, аймақтық ұйымдардың аумақтық қамтылуы да, мәселелері де бөлек. Мысалы Еуропалық Одақ, Шанхай ынтымақтастық ұйымы. Қазақстан Шанхай ынтымақтастық Ұйымын құрушылардың қатарында. ШЫҰ алғашында Шанхай одағы ретінде құрылса, 1995 жылы Шанхай ынтымақтастық Ұйымы есімін иеленді. Ұйымға Орталық Азия, Шығыс Азия, Оңтүстік Азия елдері мүше. Олар Қытай, Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан, сондай елдер. 2017 жылы одаққа Үндістан мен Пәкістан мемлекеттері мүшелікке енді. Ұйым жаһандық мәселелер қатарында терроризмді азайтады, қарулануға қарсы қатаң шаралар жүргізеді. Сауда, экономикалық бағыттағы ұйым ретінде мүше елдер арасындағы сауда, қатынастарындағы жеңілдіктер мен транзиттік жол байланысының дамуын көздейді. Мысалы, Қазақстан мен Қытай арасындағы „Қорғас" шекара сауда орталығы екі ел арасындағы жеңіл сауда байланыстарын, кедендік салық жеңілдіктерін көрсетуге ықпал етеді. ШЫҰ-ы қазіргі күнге дейін елдер арасындағы интеграцияны

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

Шифрды ұйымдастырушы толтырады
Шифр заполняется организатором km-11-05

Қатысушының шешімдерін толтыруға арналған өріс / Поле для заполнения решений участника Парақ / Страница № 4

үдерістерді жандандыруға үлкен маңызға ие.

4) Каспий теңізі - бұрынғы Тетис теңізінің бір бөлігі, қалдық көл. Әлемдегі ең үлкен көл, біраз аумағының үлкендігі бойынша теңіз атанады. Каспий теңізін бес мемлекет өзара бөледі, олар Қазақстан, Ресей, Түркіменстан, Әзірбайжан, Иран. Қазақстан Каспий теңізінің солтүстік-батыс бөлігіне иелік етеді. Ақтау Қазақстанның маңызды порты атанған. Қазақстан үшін Каспий теңізінің географиялық және экономикалық-стратегиялық маңызы зор. Теңіз арқылы Қазақстан алдағы құрлықішілік мемлекет судың арғы бетіндегі мемлекеттер сауда жүргізеді, Қазақстаннан зиян болса да, Каспий арқылы құбыр жолы арқылы мұнай тасымалданады. 2014 жылы Ақтауда Каспий тиесілі бес мемлекет арасында конференция өтті. Онда „Каспий құқығы" мәселесі қарастырылды. Каспий теңізінің құқықтық мәртебесі айқындалды. Теңіз ресурстарын қолдану бойынша келісім арқылы белгіленген әр мемлекет өз шегарасынан белгіленген қашықтыққа дейін ғана Каспий теңізінде іс жүргізе алады. Қазіргі таңда Қазақстан Каспий аумағын өркендетуде, шикізат көздерін мардымды пайдалана отырып мемлекеттік кіріске маңызды өнеркәсіп кәсіпорындарын ашылды. Қазақстан құрлықта ғана емес, теңіз арқылы да бірінде сыртқы саясатта ұлттық қауіпсіздік турасында келісөздер жүргізеді.

5) Тарихтың ізін нақ басып Қазақ елі мемлекеттік тәуелсіздік алды. Тәуелсіз мемлекет үшін шегараны айқындау маңызды. Қазақстан құрлық арқылы Ресей, Қытай, Қырғызстан, Өзбекстан, Түркіменстанмен шектеседі. Мемлекеттік шегараны белгілеу алдымен делимитациядан, қағаз жүзінде шегараны белгілеуден басталады. Шегараны белгілеудің дауға ұласпауының себебі алаш қайраткерлерінің өз заманында қазақтың жерінің әр қиыры, тау-тасы, ұлтарақтай болсын шөлі мен көлі үшін саяси аренада күресуінде еді. „Қазақтың жерінің асты мен үстіндегі игілік, қазаққа қызмет етуі керек, әр тасы қазақтың өзіріне түйме болып қадалуы керек" деген Ә. Бөкейханұлы өзінің асыл білімді, кезінде „География" оқулығын

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

жизық шығарған алаш көсемі, Ә. Ермеков, Ғ. Ғаббасовтар елдің әр сызығы үшін күресті, сонымен қатар заңды, құжаттарға сүйене отырып дәлелдеп, Қазақстанның бүгінгі шекарасын белгілеп кетті. Олардың жасаған жағынан Жұмабек Ташенов жер игеру жолдары қазақтың оңтүстік аймақтарының Өзбекстанға берілуден сақтады, сол үшін 1961 жылы лауазымынан айырылды. Ендігі кезекте тәуелсіз ел ретінде шекарасын белгілеу қалды. 1991 жылдары шекараны делимитациялау жұмыстары жүргізіліп қазаққа тиесілі жер заңды түрде қазақтікі аталды. Ресеймен солтүстікпен, Қытаймен оңтүстік-шығыс, оңтүстікте Қырғызстан, Өзбекстан ал оңтүстік батыста Түрікменстанмен межелеу жүрді. Мемлекеттік шекараны айқындау Қазақстанның тәуелсіздігінің көрінісі болды.

Қорытындылай келе, Қазақстан Республикасы жаһандану үдерісін бастан өткеріп, саяси тарих сахнасында өз орнын ойып тұрып алды. Көпвекторлы саясат жүргізіп дүниежүзілік мемлекеттермен бейбіт қарым-қатынаста. Тәуелсіздік дегеніміз не? Менің ойымша ол - саяси, экономикалық, заңды, тарихи тәуелсіз болудан тұрады. Қазақстан қалыптасқан заман сынды ұшы-қиыры жоқ әлемде тәуелсіз, себебі еліміз өзінің ұлттық қауіпсіздігін сыртқы күштерден, сыртқы саясаттан қорғай алады. Демек, жаңа Қазақстан тарихтың еншісінде қалған түркі елі емес, Қазақстан әлемдік деңгейдегі мемлекеттермен тең дәрежеде иық түйістіре алатын азат мемлекет.

ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ
"ДАРЫН" РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ"
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ